

84/2=41.2/6
K 286 P2
K. 28

ЛЕВ КАСИЛЬ

СҮРЕКЕЙ
ЈАКШЫ ЈҮРҮМ
КЕРЕГИНДЕ

Горно-Алтайск · 1962

10400620

p2
к 28

ЛЕВ КАСИЛЬ

СҮРЕКЕЙ ЈАКШЫ ЈҮРҮМ КЕРЕГИНДЕ

✓
кр
107106

Горно-Алтайская Областная
БИБЛИОТЕКА

ТУУЛУ АЛТАЙДЫН
БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
Горно-Алтайск • 1962

84(2=4.11.2)6-4
K 286

P2
K-28

Алтай тилге Т. С. Тяхтенов көчүргөн.

5-КЛАССУК

Јүрүм десе, нөкөрлөр, сүрекей жакшы!

Азиз Саидов

АК-ЧЕГИНЕНҢ ЈЕДИИ АЛГАН ЫРЫС

Бу бичик ырысту болуп өзөргө тургандарга учурлап ла бастыра балдарга ырысту болорына болужарга бичилген. Айдарда, ол сего де болушту. Сенин, өскө дө улустын жүрүми сыраңгай јакшы болзын деп, сен де сананып турган болорын деп, мен бүдүп турум, кичинек најым. Чын эмес пе? Ого кем күүнзебей јат?

Ырыс керегинде мен жүзүн-башка блааштартышту шүүлтелер уккам. «Кижн күчтү, су-кадык болгожын, ырыс шак ла анда» деп, кезиктери айдыжатан. Кезиктери дезе оныла јөпсинбей: «Кижн бай, бастыра ла не-немелери јеткил-бүткүл болгожын, ырысту!» — дежетен. Кезиктери дезе: «Ырыс дегени — ол кижн атту-чуулу болуп, сени бастыра улус билгени!» — дежетен. Кезиктеринин шүүлтезиле болзо: «Јадын-јүрүмде бойынын ижин јакшы билетен кижн ырысту». Кезиктери дезе: «Кижн ак-чек болуп, улустын көзине уду-

ра уйады јогынан көрөр аргалу болгожын, ол ырысту кижиге деп кожотон.

Ырыс керегинде меге оног до башка јүү-зүн-јүүр шүүлтелер угарга келижетен. Јаңыс ла: «Менин ырысту болор күүним јок. Јакшы јадын-јүрүмдү болор күүним јок! Ырыс јок кижиге болор күүним бар» — деп, кем-кем айтканын качан да укпадым.

Андый ла тенектер меге учурабады.

Бастыра улус ырысту болорго јат.

Је ырыс дегенин канайда ондоор? Ырыс неде?

Менин алдымда Белоруссиядан келген письмо јадыры. Оны бир үренчик бичиген. Онын ады-јолы Виталий Колядич.

«Сүрекей ырысту болорго нени эдер керек, кем ырысту, кем ырысту эмес болгонун канайда ылгаштырар, меге јартап беригер деп, мен Слерди сурап турум» — деп, ол бичип јат.

Андый письмого тургуза ла каруу берерге јенил эмес! Јөөжөлү, акказы көп кижиге ырысту деп, кезик улус айдыжат. Бай улус јокту улустан качан да болзо јакшы јатканы јолду ине. Је чын ла ырысты, темдектезе, чын ла најылыкты акчага садып алып болбозын. Темдектезе, бир кижиге бай јуртап јат, је акча-јөөжөнни ол акту бойынын күчиле иштеп алган эмес, өскө улустан блаап алганын, оны айландыра дезе улус шыралап, түрөп јатканын, оны айткылап турганын көрүп турган

болзо, ол кандый да бай журтап жаткан болзын, ого түңгей ле эби жок. Уйады ого түңгей ле амыр бербей жат. Уйаттан дезе кандый да акчанын болужыла айрылып болбозын.

Су-кадык, чакту болгоны, кандый ла керекти бүдүрүп койор аргалу болгоны сүрекей жакшы. Же кижини иш таптай жүргенде, онын чакту, ус колдоруна иш бербей тургулаганда, оны канайдар? Америкада, бастыра капиталистический ороондордо миллиондор тоолу улус шак ла анайда жүрүп жат. Айдарда, ырыс деген неме кижини жаңгыс та күчтү болгонында эмес эмтир!

Бастыра ла ырыс — кижинин ады-чуузы албаты ортозында элбек жарлу болгонында деп, кемди бастыра улус билер болгожын, ол кижини ырысту деп бодоп турган улус база да жастыргылап жат. Кижинин ады-чуузы башка-башка болор аргалу. Жакшы ады-чуузы жарланганы кижини чын ла сүүндирип жат. Же коомой ады-чуузы чыкканда, ол онон канайда да айрыларын билбей жат... Кижинин коомой керектер эткени керегинде куучын онон качан да айрылбас, оны жаантайын ла истежип жүрер. Мында кандый сүүмжи болотон? Анайдарда, кижинин кандый ла элбек жарлу ады-чуузы ырыс экелип турган эмес. Кижини жакшы жүрүп, иштеп, улуска жакшы күүндү болзо, жаңгыс ла ол тушта онын жакшы ады чыгар.

Кезикте учурал ла туштай берген, жеңил

једип алган ырыска бүткүлөп, көрзөн, ол кандый ырысту кижиге деп айдатан улус бар. Је ол ырыс иженчилү бе, јок по, узак ойгө једип алган ырыс па, айла јок по, онызын олор ајаруга албай јат. Бүтүн кижиге сакы-бас јанынан кандый бир ырыс, эмезе билбес јанынан јакшы учурал да боло берзе, эртенгизинде дезе ол ырыстанг айрыларданг аяа-бас...

Кичинек најы, бис экү болор ло болбос ырысты јаратпай јадыс. Биске ак-чеги, ујады јогынан ачаптанып јединип алган ырыс керек јок. Темдектезе, сени айландыра јаткан улус бастыразы ырызы јок, түрөп-шыралап јаткан болзо, сен бойыг да ырысту болорыг ба? Сен кандый бир эткедий аргалу керекти бойыгыг јалжуунган, јалтанганыгнан ол эмезе ачаптаныгнанг улам јүрүминге этпеген болзонг, ырысту болорыг ба?

Бис ак-чегинен једип алган ырысты јарадып јадыс!

Бистиг санаабысла болзо, јагыс ла бойына эмес, је бастыра улуска ырыс берип турган кижиге, улусты сүүп турган, улус та оны сүүп, ого күүнзек болуп турган кижиге, бастыра улусла кожо јадын-јүрүмди јарандырарга ийде-күчин, билтирин берип турган кижиге чын ла ырысту. Бойынын ижин јакшы билип ле оны сүүп, эртенги күн керегинде јалтанчы јогынан сананып, уур-күчтерден коркыбай турган, улустыг ортозында бойыг керектү

кижи деп билип ле улуска бойынын бастыра ийде-күчин берип турган кижиде жадын-жүрүмге сүүнип жат. Ырыс дегени — ол жангыс ла бойында не-немелери жеткил ле жангыс ла бойына алары эмес. Темдектезе, кандый бир немени ада-энеге, нөкөрине ол эмезе жуук нажына сыйлап берер аргалу ол эмезе ологорго болужар аргалу болорынча сен бойын сүүнбей жадын ба? Анайдарда, ырыс дегени — ол кажы ла кижиде улуска болужары, ологорло кандый бир сүүнчилү санаа-шүүлтезин угужып-айдыжары болуп жат. «Менин ырызым — ол бистин текши жаан ырызыстын кичинек бөлүгежи» деп улуска айдар аргалу кижиде чын ла ырысту кижиде болуп жат.

Же жер үстүндө бастыра жанынан ырысту жүрүм качан-качан болгон бо?

Андый жүрүм качан-качан болор бо?

Ол керегинде шүүжип көрөликтер!

Улус ырысту жадын-жүрүмге барар жолды канча-канча мунг жылдардын туркунына канайда бедрегени керегинде бу бичикте айдылып жат. Учы-учында ологорго ырысту жадын-жүрүмге једип аларга кандый керектер буудак эдип турганын канайда билгилеп алгандары керегинде, сүрекей јакшы жадын-жүрүм тözöөри учун тартыжуга ологор канайда јалтанчы јогынан көдүрилип чыкканы керегинде, ол сүрекей јакшы жадын-жүрүм кандый болоры керегинде бу бичикте айдылып жат.

Ол келер өйдөгиде жадын-жүрүм кандый бо-

лотонун билип аларга ла сыраңай жууктап
клееткен сүреен јакшы жүрүм кандый болго-
ны керегинде ажындыра билип аларга элден
озо эскиде улус канайда јатканын, бистин
өйдө јадын-јүрүм кандый болуп турганын би-
лип алар керек. Айдарда, бу керектерди бас-
тыразын ээчий-деечий бирден алып, шүүп
көрөлик.

Бойыннын колыгла

Бойыннын колынды ајыктап көр-
зөң, најым... Эйе, сырангай јакшы жүрүм
керегинде сенле база сенин нөкөрлөрин-
ле куучындажып баштаардан озо, бу бичикти
оноң ары кычырарынан озо сен бойыннын
колынды ајыктап көрзөң. Ол ару болор деп
иженип турум... Је кандый бир тузалу, је је-
нгил эмес иш бүдүргенинен улам бир эмеш
кирленип те калган болзо, сыйрык та бар
болзо, оноң тың јалтанар неме јок. Ол кир
де јунула берер, сыйрык та јазылып калар.
Бистинг куучыныс ол керегинде эмес, өскө
керек аайынча болор.

Бойыннын колынды ајыктап көр, најы,
олорды сүүп, иженчилү көр. Сени айланды-
ра курчап турган не ле немелерди, јер үстүн-
де тудулган кандый ла јаан тураларды, тө-

зөлгөлөрди — сен бичинип отурган столды да, үренип турган класстагы парталарды да, ол класска кўн өткүрө чалып турган көзнөктөрдү де, школдын жабынчызын да, сенин кийген тон-өдүгинди де, бу сөстөр бичилген страницаларды да, сен кўнўн сайын жип турган калашты да — бу немелерди бастыразын кижинин колдору эткен. Ол колдор пероло до бичип, маскала да согуп билер. Олор керептердин штурвалдарын да, автомашиналардын баранкаларын да толгоп, күректи де, микроскопторды да тудунып билер. Олор болчок сахарды да сенин айагажыңа чебер салып билер, уур кирпичти де туранын төзине салып билер, талайдын терең түбинен баалу таштарды да таап алар, сенин сабарларыңа кирген тегенекти де чыгарып койор. Кижинин колдору жаш баланын ойынчыгын да, черүчинин мылтыгын да тудунып билер. Олор баскетболдын корзиназына мячти де, Айга ракетаны да окпын таштап билер.

Кижинин колдору, кижинин сагыжына, күүн-табына баштадып, ээн чөл жерлерди байлык өзүмдү жаландар эдип кубултып салган, качан да жиилек өспөйтөн яблоняларды тату амтанду жиилектер берер эдип салган. Олор жыш агаштарды кезип, каскак кырларды өткүрө казып, томоноктор бийлеген састарды кургадып, куу чөлдөрдү суула сугарган. Бу колдор агын сууларды кечире бууган, оларды не бууган дезе, оноң божоткон күчтү суу тур-

биналарды иштедип, ток берзин, ол ток десе мундар тоолу километр жерлерде жаткан албатыга туза берзин деп бууган. Кижинин билгири сүрекей жаанап, колдору десе ол билгирлерле башкарынып, көскө көрүнбес сырагай оок бөлүгөштерди тоолоп, атомнын эмдиге жетире тузаланылбай турган жажыттуулу-жаан ийдезин тузаланарга үренип алган. Кижинин колдору жүрегинин кычырузыла жакшынак журуктар журап, жараш статуялар тургускан, ол жакшынак кереестерди улус жылбиркеп, үргүлжиге көрүп жүрөт.

Кижинин колдору ончозын эдип билер, бастыразына чыдаар аргалу. Же жаңыс ла оморды жакшы, тузалу керектер бүдүрерине үредип койор керек. Омор иштенкей, уккур, ус болзын, ак-чек жүректин ле ойгор санаанын некелтезин бүдүрзин деп үредер керек. Кижинин бойынын колыла бүдүргөн керектерин ле өскө дө кижинин ижин тоомжылу көрүп, бойынын нөкөрлөринин бирлик амадузына бүдүмчилү болор учурлу.

„КҮҮНЗЕГЕНИ“, „ЈАРАБАС“ ЛА „КЕРЕК“

Кижиге «санаа алынарга» акту бойынын ок колы болушкан деп айдарга јараар болор. Миллиондор тоолу јылдар мынаг озо кижиге бүдүштеш кижикийикке иштейтен тынду болуп бир эмештен темигерге кижининг ок ижи болушкан. Кижикийик јүк ле тырманып, курсакты бойынын колыла алып, анаг-мынаг кармактанып тудунып билер болгон. Је онын кийининдеги өйлөрдө дезе јебрен өйдөги кижикийик иштеп, бойынын колыла курсагын таап, јерди казып, өзүмдерди үзүп јүреле, не-немени бир эмештен ондоп, санаа алынып, ченемелдү боло берген.

Јебрен өйдөги кижикийик үч ле немени билер болгон. Элден озо «күүнзегени» табылган. Онын кийининде «јарабас» дегени, учында дезе «керек» дегени табылган.

Ангарда да «күүнзегени» бар ине. Олор курсак јиирге, суу ичерге јат, балдарлу болуп, олорды корулап јат. Је бир келтегейи-

нен дезе жүрүминде ого не «жарабай» турганын — ачу, изүү, кадалгак, кату, жеткерлүү болгонын — ол база билип алган... Жебрен өйдөги кижиге табы-табынча «керек» деген санаа келген. Ол санаа кижини өскүргөн. Кижини нени эдерге турганын, оны канайда эдерге турганын ол «керек» деген санаа ажыра ажындыра сомдоп билип турар боло берген. Улуу ученый ла революционер Карл Маркс адаруунун айдары жок иштенкейин көрүп, ол воскодон алты толукту уйаларды жараштыра эдип алып турганын кайкап, маказып туратан. Же андый да болзо, сырангай ла коомой деген архитектор ол иштенкей адарудан ыраак ла артык деп, ол айдатан. Ненин учун дезе, адару курсак таап аларга үйеден үйеге чыгара темилип калган инстинкти ажыра иштеп жат. Кижини-архитектор дезе нени эдерге турганын, оны канайда эдип тудатанын ажындыра шүүп билип жат.

Кижинин ижинен улам жуулган санаа-зы, ченемели онын колын озолоп, оны башкарып тура берген. Кижини жебрен өйдө анга түнөй кылык-жанду болгонынан ишти шүүнип, сананып бүдүрер аргалу болгон кемине жетире өзүп келген. Кижини бойы иштеер, жакшынак керектер бүдүрер аргалу болгонын туку жебрендеги өйлөрдөн бери билип алган, ол өйдөн ала ол ырысту болуп жүрерге, жакшы жадарга амадаар боло берген.

Бырысту болоруна керектүү бастыра арга-

лар ондо туку качаннаг бери бар болгон. Ондо айландыра турган ар-бүткенди ле жадын-жүрүмди там ла чике, јарт ондоп алып турган санаа бар болгон. Јердин ле тенгеринин бастыра кееркеген јараштарын сүүнип, јилбиркеп көргөдий көзи бар болгон. Кушкаштардын кожонгын да, суучактардын шоркурап акканын да; кижинин үнин де уккадый кулагы бар болгон. Күчтү, јенгил, чыйрак буды да, нени ле сананып алза, ончозын эдип ийгедий колы да бар болгон. Кижинин жүреги — ырыска, сүүнчиге амадап турган јаан ийделү жүрек кижинин көксинде бастыра жүрүминин туркунына согулып јат! «Куш учарына болуп бүткен, кизи ырыска болуп бүткен» деп, орус писатель Короленко айткан.

Кизи кайда да јаткан болзо, бастыра өйлөрдин туркунына ырыска једип аларга амадаган. Улус качан да болзо, олардын жадын-жүрүми сырагај јакшы болорына амадаган.

Је башка-башка өйлөрдө улус ырыстын учурин башка-башка ондойтон. Качан кизи жадын-жүрүминин айалгазы, ижи аайынча јеберен өйдө аң болгон тужундагызынанг ыраак баргалак тужунда жүк ле тойу жүерге, сооктонг ыжык, жылу, јеткердег корулангадый јерде јадарга, бала-баркалу болорго туратан. Ондо јигедий курсак бар болзо, сооктонг, јааштанг балдарыла кожо јаалактангадый јер, керек дезе какпак таштын алдында да

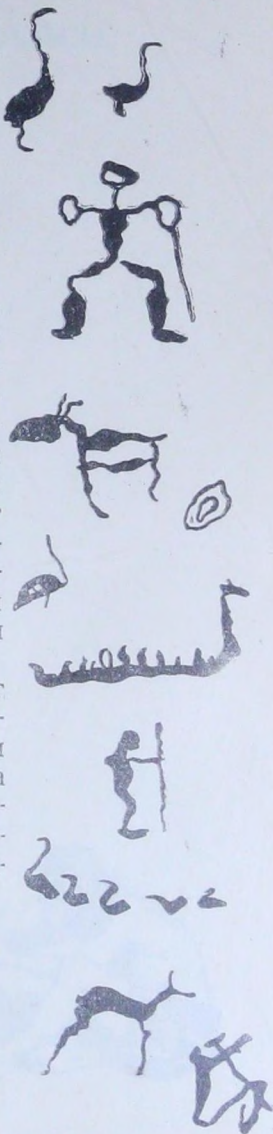

отурган болзо, казыр андар ла оштүлөр та-
баргадый жеткер жок болзо, онын санаазы
омок, ол ырысту болотон.

Кижинин сыраңай ла көп лө эн артык де-
ген ийде-күчи жүрүм жүрер учун кату тарты-
жуга баратан. Ненин учун десе, ого бойын
ар-бүткеннин, айдын-күннин кату айалгазы-
нан корыырга, казыр андарла тартыжарга,
өскө сөөктин улузы жуулу табару эткенде,
онон коруланарга керек болуп туратан.

Улус общинала журтаар боло берген. Ого
төрөөн-тугаан билелер кирип туратан. Бир
сөөк улустын общиназынын бажында старей-
шина туратан. Оны айландыра балдары, бал-
дарынын балдары, олордын балдары ла би-
лелери журтайтан. Ол төрөөндөрдүн биригип
журтаган общиназы — улустын эн ле баштап
биригип, кожо жатканы болгон. Бир сөөктин
улустары коштой-коштой журтайтан. Община-
га кирип турган кажы ла кижини андагы бас-
тыра улусла кожо жүрүп, нени ле тапкадый
аргазы бар, таап туратан. Община десе оны
азырап, корыйтан.

Кижинин санаазы онон ары өскөн. Онын
күүн-табы там ла жүзүн-башка болуп браат-
кан. Ол айландыра турган ар-бүткенди там
ла там элбеде билип, ол кандый байлык ла
жакшынак болгонын көрүп турган. Кижини ар-
бүткеннин андый жакшынак байлыктарын кө-
рүп, онын ийдезин бойына тузалу эдип бак-
тырып аларга сананган.

901701

Кижини жаңыс та, ан чылап, ыркыранып билер эмес, же кожондоор до, башка-башка учурлу табыштар да айдар, немелердин адын адаар, иштеерине кычырар, карузыганын да, көрөр күүни жок то болгонуун жартагадый табыштар айдар аргалу боло берген. Шак анайда ок сөстөр табылган.

Онын кийининде кижини жадын-жүрүмдө нени көргөнүнүн сүрин каскак таштарда журап, кандый бир немелерге эмезе керектерге учурлаган темдектер бичири боло берген. Анайып бичири табылган.

Кижини жаңыс та андаарына ла коруланарына керектү жепселдер, иштеерге керектү тудунар-кабынар немелер эдип билер эмес, же жазалга да, соодоорго до керектү немелер эдер боло берген. Шак анайда искусство табылган.

Кижини өскө улусла нажылашкан сүүнчизин, кижинин санаазы кандый элбек болгонуун туку качаннан бери билип алган. Ырыс жаңыс ла тойо ажанып аларында ла жылу, жеткер жок жерде жадарында эмес деп, ол билип алган. Ол алдында билбейтен сүүштин, нөкөрликтин ырызын ондоп алган. Анайда кижини ан күүндү ырыска эмес, кижини күүндү ырыска тартыла берген.

Же мында база буудак боло берген...

Өскө кижинин колыла

Ырысты кижинин бойынын колына алып болбой турган. Улус коомой, түрөп жаткан. Олордо сүүнөр неме ас болгон. Кижинин жебрен өйдө аң болгон тужундагы кылык-жангын арткан кылыктары жер үстүндө жадын-жүрүмдү бастыра улус жакшы жүргедий эдип төзөөргө чаптык эдип турган. Өскөлөрүнөн ийде-күчтү деп бодолып турган кижинин улустун бойынын колыла андап тапкан немелерин, жазалга, соодоорго эткен баштапкы не-немелерин блаап алып турган. Бу ачап улус бастыра улустун жадын-жүрүмүн аңнын кылык-жангына түңгөй жанга — жүрүм учун кату тартыжунун жангына — бактырып алган: кемди де карамдаба, күчи асты тоно, сеге не ле керек болзо, өскө улустаң блаап ал. Уйан күчтүни сеге, күчтүгө, кара албанла болуштыр, бойын дезе жангыс ла бойынга киле...

Кижинин өскө кижиге бөрү болуп брааткан. Ол ангыраган улус бойлорун жангыс ла

«меге керек» деген ээжиле жадып, арткан, көп сабаа улуска десе жагыс ла «бер» ле «слерге жарабас» деген ээжилер артырып койгон.

Шак анайда канча-канча мун жылдыктардын туркунына кижинин эрке, иштегкей, билгир, жалтанбас, ус колы өскө кижинин ачпаксыраганынын жалчызы болгон. Олордын тапкан, өскүрген, эткен не ле немелерин бастыразын ол бойлорун күчтү деп аданып турган улус мензинип алатан. Ол улустын ондоп турганыла болзо, олордын бойлорынын колдору жагыс ла өскө улустын жөбжөзин блаап алар, көркөп, жазалду жүстүктөр кийер, күлды бактыртып иштеткедий камчы тудунар учурлу болгон. Өскө улустын тапкан-жөөгөнүн мензинип турган ачпактар бойлоры иштебес болуп калган. Кижини айылдажынын колына бүтпес болуп калган. Качан өскө кижиге туштаганда, ол кижини колында таш па, эмезе бычак па тудунып турган болбозын деп, онын колын көрүп, удур бойынын да колын көргүзөтөн. Ол өйдөн бери нак, нажылажып журтаарына амадап турган улус тушташканда, бойы-бойына колдорун берип, эзендежип турар болуп калган...

Өйлөр, үйелер, жүс жылдыктар өдүп турган, кижини кижини кулданырынын кеберлери солынып, бай улус жоктуларды бийлееринин бүдүмдери солынып турган. Бир өйдө улустын ортозында жокту улусту кулданып турган

кул тудуаачылар сырангай ла жаан деген жаңду улус деп бодолып туратан. Кулдарды кижиге бодогылабайтан, оморды уй-малга тўнгей кўрўтўндўр. Онын кийининде ўйлўрдў жер ээленечи байлар—феодалдар, князьтар, графтар, барондор—жаландарды, агаштарды бойыбойлорынын ортозында ўлежип, анда жаткан албатыны бийлеп тургандар. Бу жер ээленечи байлар дезе бойлоры оноң бай улустан — герцогтордон, корольдордон, каандардан — камаанду болгон. Кул ээленечилердин, жер ээленечилердин кийининде бастыра улусты капиталисттер: заводтордын, фабрикалардын, банктардын, темир жолдордын, керептердин, магазиндердин ээлери бийлеген. Андый байга улус канча ла кире кўп иштеген тоозына, ол бай там ла байып турган. Качан капиталисттерге, фабриканттарга, коjoyимдарга бойынын жерин ээлеери, бойынын жеринде садыжары ас деп билдире берерде омордын сырангай ла ачап дегендери — империалисттер — жаңыс та бойынын жерининг улусын иштедип тура берген эмес, же коштой до жаткан айылдаштарын иштедип тура бергендер. Омор миллиондор тоолу акчек, иштеңкей улуска мылтыктан тудундырып береле, оморды камык улусты кырарына, омордын канын тўгўрине, городторды ўртўрине, ўскў албатылардын жаымын, жўўжўзин тоноп блаарына ийип туратандар.

Бастыра жöбжöни таап турган, же колында десе не де артпай турган жокту улусты мекелеерге болуп, байлар жокту улус ол жерге барза, ырысту жүрер деп, канча-канча жылдар мынан озо кей чөрчөк тапкандар. Байлар бойлоры бу жерде бийлеп, сайрап жаткан, жокту албатыга десе ырыс тенгериде болор деп ижендирип турган. Олордын санаазыла болзо, жокту кижиге жобаш, уккур болор керек, сакыыр, жерде байлардын, тенгериде кудайдын некелтезин бүдүрер керек болгон. Ол тужунда, кижиге өлгөн кийининде, кудай оны райга алып чыгар. Же түрөп-какап жаткан улус бу чөрчөккө бүдүп турган, ненин учун десе, бу жерде чын ла ырыска канайда жедип алар жолды ол тужунда олор билбей турган.

Же кижиге ырыс керегинде, сыраңгай жакшы жүрүм керегинде амадулу санаадан качан да мойнобогон. Сыраңгай озочыл, ак-чек санаалу улус албатыга жайым, ырыс берерине үргүлжиге амадаган. Жалтанбас ийделүүлөр ол жүрүмге барар жолды бедреп, тең эмес тартыжда өлгүлейтен, же бакпайтан.

Төс учурлу шылтак

Je кижиге чын ла ырысту болуп аларына не чаптык эдип турган? Улуска јакшы јадарга көп јылдыктардын туркунына не буудак эдип турган? Улус түрөп јатканынын сыраңгай ла төс учурлу деген шылтагы кайда болгон?

Улус бу керектин чын учурин тургуза ла билип алган эмес. Көп ученыйлар, јакшы јүрүм учун тартыжаачылар ол јанынан јангыс катап сананган эмес. Капитализм тужунда јангыс ла байлар јакшы јадып јат, албаты дезе түрөп, шыралап јат деп, олар билип турган. Байлар там ла байып брааткан, јоктулар дезе там ла түрөп, јоксырап брааткан. Мынын төс шылтагы незинде болгон?

Јадын-јүрүмди јакшы эдип аларга, јаны ээжилер тургузып аларга, элден озо капиталистический стройдын сыраңгай ла каршулу деген учурин таап алар керек болгон.

Бу каршу неде болгонын элден озо улу

революционер ле ученый Карл Маркс билип, ачкан болуп јат. Бир де јөөжөзи јок албатыны тоолу ла байларга кулданар арга берип турган сыраңгай ла төс шылтак неде болгонун ол јартап көргүскен. Јөөжөни эеленип турган капиталист, ол сыраңгай кысканбас, карам эмес те кичи болзо, түңей ле ишмекчилердин иштеп алган јалын јетире бербес деп, Маркс эн ле баштап научно јартаган. Капиталист ол ишмекчиге улай ла јетире төлөбөй, бойына артырып алып турган акчага байып јат. Темдектезе, түжүне ишмекчи ээине бир јалбак темир согуп берген болзын, ээзи дезе ол темирди 25 салковойго садып ийеле, ишмекчиге оноң турганы ла 3 салковойын берген болзын. Арткан акча дезе, ол темирди согорго не-немелер садып аларына ла темир согор заводты иштедерге чыгымдаган акчадан башка акча, бастыразы капиталисттин колында артып јат. Айдарда, капиталистический строй улусты тоноп алганы, ишмекчи улус эткен кандый ла јөөжөни айры колына иш тутпас байлар ишмекчилердин бойлорына бербей, мензинип алып турганы ажыра төзөлип туруп јат... Керек дезе кандый бир капиталист јакшы күүни тудуп, ишмекчилердин иштеп алып турган бастыра ла јалын ак-чек төлөп берерге сананып алгажын, ол түңей ле нени де эдип болбос, ол бойы түреп, јоксырай берер эди...

Ненин учун дезе, ол капиталистке оноң ары

иштегедий машиналар садып алатан, немелер эдетен сырые садып алатан, заводын шыйдып, иштедетен акча таап аларга, эдип чыгарган не-немелерин баалада садарга келижер эди. Је ишмекчилерге ас-мас ла јал төлөп турган өскө фабриканттар дезе эдип чыгарган немелерди јенгил баала садар аргалу болор. Ол тужунда бу јакшы күүндү болгон капиталисттин садып турган немелерин кем де албас, айдарда, ого бойынын фабриказын јабарга келижер эди... Онын учун капиталисттерден быйан болор деп сакып отурад неме јок.

Кижининг бүдүрген ижи учун бастыра јалды јангыс ла ончо улус јоннын тузазына болуп иштеп турган общество, заводтордын, јердин, фабрикалардын, туралардын ээзи ишкүчиле јаткан улус, албаты болуп турган общество төлөөр аргалу. Мында бастыра улус күчи јеткенче иштеп, бүдүрген ижинин кеми аайынча алып јат, јартап айтса, јонго канча кире көп бергежин, јалды анча ок кире көп алып јат.

Оны социалистический јадын-јүрүм деп адап јат. Андый јадын-јүрүм керегинде сыра-най ла јалтанбас, ак-чек ле јер үстүнде энг ле озочыл санаалу улус — революционерлер, социалисттер ле коммунисттер — көп јылдардын туркунына амадулу сананып јүргендер. Је капиталисттер ишмекчилердин ологро таап берген јөөжөзин албатыга бойларынын

күүниле эпле-јөплө берип ийетен эмес деп, олар јакшы ондоп турган. Албаты бойынын күүчиле эткен јөөжөзин ойто аларына болуп кату тартыжар керек болгон. Айдарда, бойлорынын эки колынан ла кынјыдан башка не де јок ишмекчи улусты, бастыра телекейдин пролетарийлерин, коммунисттер бириктирип баштаган. Коммунисттер јоктуларды ак-чек јадын-јүрүм учун тартыжуга көдүрип тура: «Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!» — деп кычырып турган.

УЛУ БУРУЛТА

Албатыны шыралу жүрүмнөн жайымдаары
ла ологго ырыс берери учун бастыра тарты-
жаачылардан сыраңгай ла улу кижн, орус
революционер-марксист, сыраңгай сагышту,
жалтанбас ла изү жүректү кижн, Владимир
Ильич Ленин, эн артык деген революционер-
лерди бириктирген ле большевиктердин-ком-
мунисттердин партиязын төзөгөн.

Кандый да жалтанбас ла чакту кижн алба-
тынын жүрүмин жангыскан кубултып болбос.
Кандый да жана баспас революционер, ол сок
жангыскан тартышса, женүге једип болбос, ал-
батыга ырысту жүрүм төзөп болбос.

Онын учун коммунисттердин гимнинде,
«Интернационал» деп јакшынак кожондо,
мынайда айдылып јат:

Кудай да, каан да, баатыр да
Биске јайымды бергилебес,
Акту бойыстын күүнисле
Јайым жүрүмге једерис.

Партия миллиондор тоолу ишкүчиле жаткандардын ийде-күчин ле миллиондор тоолу ак-чек жүректердин кородогон санаазын жаан ийде-күч эдип бириктирген, ол ийде-күч десе албатыны жайымдаар жолго баштап апарган.

Коммунисттердин партиясында Ленинди айландыра сыраңай озочыл санаа-шүүлтөлү деген улус бириккен, озор албатынын ырызы ла жайымы учун тартыжуда бойлорынын жүрүмин кысканбас деп шүүп алган. Каан жаңы озорды каторгага ийетен, түрмеге отургузатан, бууйтан, же озор жалтанып жана баспаган. Озор ишкүчиле жаткан албатынын керегине беринип, Ленин көргүзип берген жол — чын ла ырыска једип алгадый сок жаңыс чындык жол деп билип турган.

1917 жылда, октябрьда, качан империалисттер баштаган јууда албатынын чек ле чинези чыга берерде, качан торолоп турган, мекеледип койгон улус амыр-энчү јуртаарга, ашту болорго амадап сананып турарда, большевиктердин партиязы ишмекчилерди ле крестьяндарды капиталисттерге ле помещиктерге, жаңнаң антарылган кааннын ордына удурумга турган министрлерге удурлажа тартыжуга көдүрип чыккан.

Иштеп турган албаты Ленинге баштадып, байларды јалмап койоло, бистинг орооныстын ээзи боло берген ле анда јадын-јүрүмнин советский социалистический ээжизин тургузып алган. Шак анайда бистинг орооныста кызыл

чолмон чалып, бастыра јер үстүнде кижилик-ке ырыска једип аларынын јолын јарыдып тура берген.

Бис јер үстүнде бу јолго эн ле озо туруп алдыс.

Ол өйдөн бери төртөн беш јыл өтті. Бистин орооныс Октябрьский революциядан озо јер үстүнде сырагай ла уян өзүмдү ороон болгон, эмди дезе ол сырагай ла јаан ийде-күчтү, ишкүчиле јаткандардын байлык орооны, телекей үстүнде социализмнин эн ле баштапкы орооны боло берди.

Бистин албаты бойы ээлеп турган завод-торыс ла фабрикаларыс туку 1959 та јылда не-немелерди революциядан озогы кеминен 40 катапка көп эдип чыгарып турган. Машиналарды, станокторды ла производството керектү өскө дө не-немелерди бис сегизен каптаптан ажырага көп эдип чыгарып јадыс.

Ол ненин учун андый болор аргалу болгон дезе, бистин төрөл јеристе јадын-јүрүмнин ээзи ол ок јүрүмди бойларынын колыла төзөп турган улус, машиналарды эдип чыгарып турган, аш өскүрип, туралар эдип турган ла бистин ороонысты эскидеги јадын-јүрүмди ойто орныктыларына ченежип табарып турган кандый ла өштүниң табарузынан колында мылтыкту корып турган улус боло берген учун андый болор аргалу болгон.

Ишмекчинин масказы, крестьяниннин серпи ле јердин бастыра беш талазынын ишкү-

чиле јаткандарын карындаштык болорына кычырып турган беш салаалу чолмон бистин кызыл мааныбыста кееркегилейт. Бистин орооныста крестьянинниң серпи колхозный комбайыла, маска десе түрген ле чокум иштесер станокторло туку качан солынып калган. Бистин спутниктеристе ле космический ракеталарыста јуралгад кызыл чолмондорыс та јылдыстардын ортозы јаар уча бергендер.

Је Советский Союзтын гербинде серп, маска, чолмон — иштиң ле мактын темдектери болуп эскидеги ле аайынча артып јат. Онызы десе бистин орооныста революцияның баштапкы ла күндеринен ала серп ле маска эн ле бийик деген макка тен тургузылып јат деп эске алындырып турганы болуп јат. Бисте кижинин колының күчи јаркынду санаанын күчиле биригип јат. Ученыйдын санаа-шүүлтези ишмекчинин станогын сананып таап эдип јат, ишмекчинин колы ла ченемели десе науканын чынын јадын-јүрүмде шиндеп көрүп, оны оноң ары өскүрип јат.

Бисте город ло деремне, Лениннин јакарып айтканыла, бирлик ишмекчи союпта јадып јат.

Уй кижии эр кижиле түнгей ырысту болор праволу.

Је кижинин ырызы десе бисте онын терезинин өңинен, тумчугының бүдүминен, ол кандый тилле куучындап турганынан, кандый биледе чыжканынан камаанду эмес —

бастыразы ол канайда иштеп турганынан, улуска кандый ырыс экелип турганынан камаанду.

Озодо кажы ла кижы бойынын жүрүмин бойы арай-керейден ле төзөп туратан. Эмди десе жакшы жадын-жүрүмин ончозы өмөлөжип төзөп жат. «Нөкөр» деген сөс бистин орооныста иштеп жаткан бир кижы база бирүзине күндүлү айткан сөс болуп жат.

Озодо бир кижини тооп, күндүлү адаарга турган болзо, оны господин деп адайтан. Господин дегени — ол ээлеп турган кижы, бийлегени, ээлегени. Бисте десе бастыра жүрүмнин, жөөжөнүн ээзи — албаты бойы. Кижы кижиге десе — нөкөр.

Куру колду эмес

Шак анайда бистин орооныстын албатызы коммунисттердин партиязына баштадып, улу керек эткен. Ол сырангай ла јакшы деген јүрүмге јуук јүрүм төзөп алган. Бистин орооныста бастыра улус бойынын бүдүрген ижи учун тең эмес те јал алып турган болзо, кажы ла кижини иштеер тең праволу болуп јат; кажы ла кижини бойынын бүдүрген ижининг кеми аайынча алып јат. Кижининг бүдүрген ижи јонго канча ла кирези көп туза экелип турган болзо, ол оны бүдүрерге канча ла кирези күч болзо, ол кижиге анча кирези көп јал төлөлип јат.

Је андый да болзо, ол темдектезе, заводто эмезе фабрикада бойынын эдип чыгарган продукциязынын бастыра баазына түнгей јал алып јат па? Јок, ишмекчининг эткен продукциязы онын алып турган јалынаг баалу. Айдарда, иштеп турган кижини бойынын ижи учун база ла толо эмес јал алып турган ба?

Жок, најым, ол заводто арткан акча госу- дарствого табыштырылып јат, государство дезе оны бастыра орооннын, бастыра албаты- нын тузазына, кажы ла ишмекчиге — айдар- да, оны иштеген де ишмекчинин бойына ок берип јат. Ол акчага Советский государство јангы заводтор ло фабрикалар эдип јат. За- водто иштеер айалга јаранып јат. Машина- лар јангыртылат, цехтер элбедилет, заводтор, тудунар-кабынар јангы не-немелерле чыйра- дылат. Бу акчага улус јадар эптү јангы тура- лар тудулып јат, бастыра улусты больницада ла айылда төлү јогына эмдеп јат, бастыра балдар школдордо төлү јогынан үренип јат, өскүс балдар балдардын тураларында јадып өзүп јат, балдар интернаттарда јадып ла пио- нерский лагерьге барып амырагылайт, иш- мекчилер курортто амыраар путевка алат, каргандарга пенсия, студенттерге стипендия төлөлөт.

Ишмекчинин заводко ло Советский госу- дарствого кирелте эдип берип турган акчазы кандый бир кижии кулданаачынын карманы- на, онын тагынан бойы мензинип турган кассазына барып турган эмес, бастыра алба- тынын текши кассазына барып јат.

Шак анайда бистинг орооныс күннен күн- ге байып јат. Албатынын јадын-јүрүми там ла бай, јакшы болуп браадат.

Советский јаннын јылдарынын туркуны- на бистинг Орооныс бойынын кирелтезин он

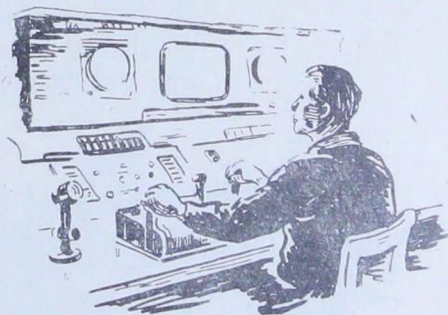
беш кататка көптөткөн. Бистин кажы ла кижиге ол кирелтеден канча кирези үлү келижип турганын бодоп көргөжин, бистин улустын жадын-жүрүми он беш кататка жарана берген деп айдарга келижет!

Бисте ишке күчи једер, иштеп билер улустан бир де кижии иш јок артпас деп, бистин кажыбыс ла билер. Улус иш јок јүретени бисте узактан бери јоголгон. Јагыс ла Американын Бириктирген Штаттарында эмди он эки миллионго шыдар кижии иш јок шыралап јүрет. Он эки миллион кижии калашка акча иштеп алар јер таппай јүрүп јат, — алты миллионнон ажыра кижии дезе чек иш таппай јүрет. Алты миллионнон ажыра американецтер бойынын ла ороонында артык улус деп адалып јат... Је бу артыкту деп адалып турган он эки миллион кижии канча кирези байлыктар, не-немелер эдип чыгарар эди! Је бу артыкту улус эдип чыгарган не-немелерди капиталисттерге эдер јер јок болор эди. Ненин учун дезе, албатынын оны садып алар аргазы јок. Заводтордын ээлери бой-бойлорын озолоорго, канча ла кирези көп астам аларга албаданып, өйинен өткүре көп товарлар эдип чыгарып јат. Олор ишмекчилерге өйинен өткүре ас јал төлөп јат. Эмди артыкту боло берген миллиондор тоолу улусты тышкары чыгара сүргүлөп јат... Заводтор иштебей тсктоп јат. Банктар јоксырап, анда бойлорынын акчазын јуунадып алган мундар тоолу

улус база жоксырап қалат. Ороондо уур күндер тура берет. Шак анайда капитализм ту-жунда кыйалта жогынан болотон «кызалан» деген уур ой башталып жат.

Бисте андый кызалан болор учуры жок! Ненин учун дезе, жадын-жүрүм социалистиче-ский ээжилерге төзөлгөн, бастыразы ажын-дыра сырангай чокум, научно пландалып жат. Канча завод тудар керек, иштеер кан-ча кизи керек, кандый немелерди көп эдип чыгарар, кандыйын ас эдип чыгарар ке-рек, улуска не жетпей жат, ажындыра ончозын билип жат. Же бир ле ишмекчи он ишмекчинин ордына иштегедий арга берип турган жаңы машина эдилеп ле иште тузаланыла берге-жин, арткан да тогус ишмекчиге иш табылар. Мында кандый да түбек болбос. Карын бис-тин орооныс жайым, билгир улус керексип жат. Бисте күнүг сайын там ла көп туралар, заводтор, электростанциялар тудулып, там ла көп машиналар эдилеп, учы-куйузы жок элбек жаңы жалаңдарда аш салынып жат. Ай-дарда, бисте иш бастыра улуска једер!

БИС МИЛЛИАРДТАН КӨП

Шак анайда улус амадап күүнзеген социалистический ээжилер јер үстүндө эн ле баштап бистин орооныста төзөлгөн. Бистин Орооныс узак жылдардын туркунына капиталистический эски телекейдин ортозында јаны жүрүмнин жүк ле ортолыгы болгон.

Ол тужунда бисти бастыра јанынан өштүлер курчап турган. Бис өштүнин курчузында јаткандый болгоныс. Капиталисттер бистин орооныста социализмди тумчалап койорго, советский албатынын јайымын ла бойына нени ле таап, төзөп алган, ончозын блаап аларга јаныс катап ченешкен эмес. Октябрьский революциянын кийининде баштапкы ла күндерде он бешке жуук капиталистический ороондордын черүлери јинт Советский республиканын јерине бастыра төрт јанынан—түндүктен, түштүктен, күнбадыштан ла күнчыгыштан келип табаргандар. Олорды гран ары јанындагы буржуйлар, озодо бистин

ороондо бийлеген байларга — заводтордын ээлерине, банкирлерге ле помещиктерге — албатыны кулданган жангын ойто бурып аларына болушсын деп, ийгендер. Бистинг жеристе гражданский жуу узак ойдинг туркунына болгон. Ле Кызыл Черү интервенттерди ле акгвардеецтерди жайрада согуп салды. Революциянын оштүлериненг жайымдап алган жерде бистинг албаты социализм төзөп баштаган.

Гражданский жуу божогон кийининде, жирме жыл бодолду ой өткөн бажында, оштүлер бистинг ороонысты олжолоп алала, социализмди жок эдип койор деп, база ла катап ченешкен. Бисти фашисттердин-гитлеровецтердин черүзи ле Европанын көп ороондорынан гитлеровецтердин олжолоп ло айдап келген черүлери жуулап келген. Улу Ада-Төрөлин фашистский олжочылардан корулап алары учун бистинг албаты төрт жылга чыгара жуулашкан. Андый коркушту жуу качан да болбогон. Кара талайдаг Баренцево талайга жетире пушкалар күркүрөп, жуунын от-жалбыжы Заполярьеден Москванын алдына жетире, Арктиканын тошторынан Эльбрустын мөңкүлерине жетире, Неванын жаказынан Волгага жетире чөйилип турган... Андый казыр ла күчтү оштүнин алдына телекейде бир де ороон чыдажып туруп болбос эди. Күнбадыш Европанын ороондорынын бастыразына жуугын бир де жаан буудак жогынан жуулап алган

гитлеровецтер бисти де јенил јуулап алар деп иженгендер.

Кезик капиталистический ороондордын ээлерине өштүлөрлө жуулажардын ордына ологго садынып ийгени торт болгон. Андый ороондордын солдаттарыла жуулажарга гитлеровецтерге јенил болгон, је бистинг ороондо керек оног чек башка болотонун олог билбеген. Мында дезе фашисттерге удурлажа тартыжарга телекейде баштапкы социалистический орооннын ат-нерелү черүзи туруп чыккан. Бойынын Төрөлин корулаарына бастыра албаты туруп чыккан, ол албаты бойынын ырызы учун тартыжып јат деп јарт билип турган. Советский черүлөр бир де јалтанчы јогынан тартышкан. Јаан да улус, јаш та балдар јалтанбас тартыжужыла бастыра телекейди кайкадып, бойлорынын коручыларына болушкандар. Черүчилерис чечен, јакшы мылтык-јепселдү, јакшы тон-өдүктү ле курсагы јакшы болзын деп, бистинг улус түндү-түштү заводтордо ло јаландарда иштегендер.

Јуунын төртинчи јылында пушкалар бистинг јерде эмес, өштүннн јеринде күркүрөп турган. Гитлеровецтерди јангыс та Советский ороонног эмес, је Берлиннин јер алдындагы да канцелярияларынан уйдаын чыгарып сүрүп салганыс, олог дезе анда отурып алала, бастыра телекейди башкарарга сананган болгон. Фашизмнин маанылары ла мылтыктары

социализмнинг бастыра жеңүлү ийде-күчинин алдына келип түшкен. Жайымдалган Берлиннин үстүне бистинг албатынын бастыра жеңүлү кызыл маанызын советский солдат кадап койгон. Албатылар гитлеровский олјодон жайымдалган деп, ол мааны бастыра телекейге жарлаган.

Улуска жангыс ла ачу-корон, түбек, жуу-чак экелип турган капитализмнинг кату каршусын, онын эш-кереги жогын Европанын көп тоолу ороондорынын албатылары бу жоркушту жуу тужунда база катап көргөн. Жайымды, ырысты ла албатылардын амыр-энчү жүрүмин корып турган социализмнинг ийде-күчү кандый жаан ла чындык болгонын миллиондор тоолу улус бойлоры көргөндөр. Бистинг ороонысты көп жылдардын туркунына курчаган капиталистический курчу үзүлген. Чехословакияда, Германский Демократический Республикада, Польшада, Болгарияда, Румынияда, Албанияда, Венгрияда — албаты демократиянын ороондоры боло берген государстволордо ишкүчиле јаткандар јанды бойлорынын колына алгандар. Бистинг албатынын ченемелинен ле јозогынан үренип, Монголиянын Албаты Республикасы бойынын ороонында социализм төзөп јат. Социализмнинг лагерине Кореянын Албаты-Демократический Республикасы ла Вьетнамнын Демократический Республикасы бириккен.

Он эки жылдан ажыра мынан озо бастыра

капиталистический телекейди торгулткан ла түйметкен, социализмнин телекейин чик жок элбеткен ле тынгыткан улу жаан учурлу керек болгон: улу Китай империалисттердин базынчыгынан узак тартыжузынын шылыт-зында жайымдалган ла Албатынын Республикасы боло берген. Көп миллиондор тоолу кытайский албаты социализмнин жолына бек туруп алган. Бүтүн десе миллиардтан көп улус, жер-телекейдин бастыра албатызынын үчинчи үлүзинен көбизи, социалистический закондордын, иштин, ырыстын, ак-чек, чындык ла нажылыктын закондорыла журтап жат.

1960 жылдын учында телекейдин сегизеннен көп ороондорынын коммунистический ле ишмекчи партияларынын чыгартулу улустары Москвада жаан Жуунга жуулдылар. Олор жакшы жүрүмди онон ары канайда төзөйтөни ле чындык керектер учун канайда тартыжатаны керегинде эптү-жөптү шүүшкендер. Жуунда туружаачылар амыр-энчү жүрүмди корулаарына бастыра жер үстүнинг албатыларына кычыру эткен. Империалисттер бойларынын каршулу күүн-табына салдырып, кижиликтин үстүне база ла жуунун коркушту жеткерин түжүрерге турганы керегинде олор бастыра улуска база катап эске алындырып айткандар. Москвада болгон Жуун бастыра улусты бистин планетабыста амыр-энчү жүрүм учун тартыжуга алдындагызынан бек биригерине кычырган. Амыр-энчү жадын-

јүрүмниң сырагай ла чындык ла иженчилү коруучылары — ол јүрүмниң социалистический ээжилери учун тартыжып турган улус деп, јер үстүнде бастыра ишкүчиле јаткандар, бастыра ак-чек улус ондоп баштай берген. Олор телекейди јаңыс та жаңы коркушту јуудан айрып койорго амадап турган эмес, је бойларынын иштеп алган јалынан оны јок көп акчаны бойынын ороондорында мылтык-јепсел эдип чыгарарына арга јокто берип турган көп миллиондор тоолу албатынын да јадын-јүрүмин јенгилтерге јат.

Мылтык-јепсел эдип чыгарарына, јууга белегенерине чыгымдап турганындый көп акча неге де чыгымдалбай јат. Пушкалар, бомбалар, военный самолёттор эдип чыгарарына бир ле секундтын туркунына 2300 доллар чыгымдалып јат. Бистин жаңы акчанын баазыла чотозо, ол 2000 салковойдон көп болуп јат! Мылтык-јепсел эдип чыгарарына бир ле јылдын туркунына чыгымдап турган акчаны алгажын, бу өйдин туркунына ол акчага мындый тузалу немелер эдип алар арга бар: торолоп јаткан јүстер миллион тоолу улусты азыраар, 10 миллион тура, 50 мун школ, 10 мун больница тудар, јабыс өзүмдү ээн чөл Африканы бийик өзүмдү техникалу ороон эдип өскүрип койгодый болгон... Бу немелерди бастыразын бир ле јылдын туркунына мылтык-јепселди эдип чыгарарына чыгымдап турган акчага эдер арга бар!

Je керек жагыс ла акчада эмес. Кижинин жүрүми кандый да акчадан миллиондор каттап баалу. Бу жуукта бир ученыйдын чотогоньла болзо, жер үстүндө беш жарым мунг жылдын туркунына он төрт жарым мунг жуулар болгон. Бу жууларда үч жарым миллиард кижиге өлгөн. Сананып көрзөгөр! Онызы тургуза өйдө жер үстүндө жаткан бастыра улустын тоозынан ыраак та көп болуп жат...

Ядерный жуу-жепселди тузалангажын, жууда канча миллион кижиге өлөр? Жебрен өйдөги кижинин таш бычагынан ла саадагынан ала калганчы өйдөги телекейлик жуу тужунда Япониянын жерине американецтер таштаган атомный бомбага жетире кижиликте водородный бомбадый коркушту жеткерлү мылтык-жепсел качаң да болбогон. Андый бир ле бомбанын оодо согор ийдезин алгажын, ол мынын алдында жуулар болгон жалаңдарда жарылган бастыра ла бомбалардан чик жок көп немелер оодып жоголтор ийделү!.. Онын үчүн коммунистический ле ишмекчи партиялардын чыгартулу улустарынын Кычырузын бастыра телекейдин албатылары иженчилү ле быйанду уккандар. «Амыр-энчүни корып алары керегинде сурак бастыра кижиликти качандагызынан да тын жалтандырып жат» — деп, ол Кычыруда айдылып жат.

Жууны башталтпай токтодып койор арга бар деп, бис бүгүн жарт билип жадыс. Жууны амыр-энчү эмди де женип чыгар аргалу. Со-

циализмнинг бир миллиардтан көп улус би-
риктирип турган көп улу лагери күнүн-күнге
там ла күчтү болуп браады. Ол бастыра те-
лекейде чындыкты ла амыр-энчүни корып
јат. Ол бастыра ороондордын јайым сүүген
албатыларына, Латинский Американын ал-
батыларына, өскө ороондордын базынчыгы-
нан ээчий-деечий бирден јайымдалып турган
африканский албатыларга төс учурлу јөмөл-
тө лө ижемји болуп јат. Капитализм јангы
јуулар баштаарыла кезедип јат, социализм
дезе бастыра телекейде амыр-энчүни кору-
лап јат деп, эмди јердин бастыра беш бөлү-
гинде јүстер миллион тоолу улус билип јат.

АГАРУ АМАДУГА ЧИКЕ БАРАРЫ

Je социализм — ол улус узак өйлөрдөн бери амадаган сырангай јакшы јадын-јүрүмнин јүк ле башталганы болуп јат. Бистин орооныста «күүнзегени» ле «бүдүрер учурлу» дегени бойлорынын учуры аайынча сүрекеј јууктажа берген, ненин учун дезе, улус акчек санаалу боло берген, керекти бүдүрер учурлу дегени көп учуралдарда кижинин акту бойынын күүнзеп бүдүретен кереги боло берген. Je «јарабас» деген санаа кезикте кижиге күүнзеген керегин бүдүрип койор арга бербей јат.

Иш иштееринде бистин улус бастыраы тег праволу. Je јадын-јүрүмде тузаланар не-немелерди улус эм тургуза бастыраы тег алып турган эмес. Эмди тургуза бисте кажы ла кижы бойынын бүдүрген ижи аайынча, ишке кучи једер аргасы аайынча алып јат. Айса болзо, кезик улус эмди јатканынан јакшы јадарга сананып јат, је олар эм тургуза

бойынын ижиле берип турганынан көп немелер берер аргазы жок, айдарда, канча кире керексигенин де алар аргазы жок. Онын учун улус жадын-жүрүмде керектү не-немелер бастыра артыгынча жеткил, кажы ла кижикандый ишти бүдүрер аргалу, күүндү, ол ишти иштеп, не-немелерди күчи жеткенче эдип чыгарып, обществодон дезе тузаланар немелерди канча керек, анча кирези алгадый жакшы жадын-жүрүм тззбп аларга амадап жат. Шак ол сүрекей жакшы жүрүмди «коммунизм» деп адап жат. Коммунизм тужунда кижикурсагын ла азыранарга болуп арга жокто иштеер эмес, ол ишке жылбиркеп, оны акту жүрегинен күүнзеп бүдүрер, ол онын сырагай жылбиркеген кереги боло берер.

Сырагай ла жалтанбас ла озочыл санаалу бичикчи улус коммунизм керегинде узак өйлөрдөн бери амадулу сананып келгендер. Эки колынын күчиле иштеп жаткан улус бастыра албатылар ырысту болгодый жүрүм керегинде канча мун жылдардын туркунына амадап сананатан. Же бу узак үйелердин туркунына ол жагыс ла амадаган санаа болуп артатан.

Ол амаду эмди бистинг орооныста жадын-жүрүмде бүдүп баштап жат.

Бистинг орооныс социализмди жагы ла тззбп баштап та турган өйдө Ленин бир де аланзу жогынан мынайда айткан: «Бистинг партия ыраак та ичкери көрүп жат: социа-

лизм кыйалта јогынаг табы-табынча коммунизмге кӧчӱре ӧзӧр учурлу...»

Је мында менен, пионер Вася Турковский сураганы чылап: «Коммунизмди ненин учун мындый узак ӧйдин туркунына јарлабаган? Советский јан туку 1917 јылдан бери туруп јат ине, је коммунизмге кӧчӧрин јангы ла темдектеп јат» — деп сурагылаардан маат јок.

Коммунизмди темдектеп те болбозын, јарлап та болбозын. Коммунизмди алган ла бойынча тургузып ийери керегинде кандый да јаннын јакару берер аргазы јок. Је Советский јанг, ишкӱчиле јаткан албатынын јангы, коммунизмди бӱдӱрер аргалу. Ого сӱрекей јакшы белетенип алар керек.

Тӧртӧн јылдан ажыра ӧйдин туркунына бистин албаты коммунисттердин партиязына баштадып, социалистический јӱрӱмди, јердин ӱстӱнде качан да болбогон јӱрӱмди, тӧзӧгӧн. Је коммунистический јӱрӱмге кӧчӧрине керектӱ айалгалар бисте мынын алдындагы јылдарда јеткилинче јок болгон. Јабыс ӧзӱмдӱ болгон ороонды озо баштап бай, кӱчтӱ ороон эдип алар, сырагай озочыл заводторлу, байлык колхозторлу ороон, бастыра албатынын науказынын орооны эдип алар, анда улус ишти чек јангы, ак-чек санаалу бӱдӱрерине једип алар керек болгон. Кӧп ийдекӱч, байлык, ченемел, билгир јуунадып алар керек болгон. Днепрде, Волгада, Ангарада ла ӧскӧ дӧ јаан сууларда јаан ийдекӱчтӱ

гидроэлектростанциялар эдип алар керек болгон. Шак анайда бистин элбек ороонустын бастыра толуктарын электрический отло жеткилдеери керегинде Лениннин ажындыра шүүлтелеп айткан ла улу-жаан планын бүдүрер керек болгон. Колхозтордын јаландагырында иштеерине ондор мун тоолу тракторлор ло комбайндар берер, јаны јерлердин элбек јаландарын сүрүп, аш салар керек болгон. Јартап айткажын, јуук јылдардын туркунына бисте бастыра ла не-немелер — аш та, эт те, бөс тө, јаны туралар да, јүзүн-башка иштерди тутагы јогынан бүдүргедий колдор до — ончозы артыгынча бар болорына једип алар керек болгон. Јадын-јүрүм коммунистический учурлу, сырагај јакшы болуп удабастан кубулар арга бар деп, ол ло тужунда иженерге јараар.

Черүни суунын ол јанына кечирерден озо јазап белетенип алар, күр јазап, өштү табарып болбос эдип, оны ажындыра корулап алар керек деп, јууда болорго келишкен улус билер... Је онызы да јеткил эмес — суунын ол јанына кечеле, кайра качпагадый, тургуза ла эптеп бек туруп алала, онон ары ичкери јенүлү јуулажып барарын јеткилдегедий эдип, јаан ийделү кечер керек. Анайып бистин де ороон социалистический бешјылдыктардын туркунына бойын јангы јаратка — коммунизмнин јарадына кечерге белетеп алар учурлу болгон.

Анайда 1959 жылда Советский орооннын коммунисттери бойларынын очередной эмес XXI съездине жуулгандар. Бистин ороондо эмди социализмнен коммунизмге көчөрин жалтанчы жогынан баштагадый ийде-күч, байлык, иштеер улус белетелген деп, бу ойдо бистин учунайларыс чотоп койгон.

Ол көчүштин эн баштапкы бөлүгине же-дип аларга жети жыл кирези ой керек деп, олор чотогондор. Качан социализмди төзөөр тужунда, бис ижисти беш жылдарга озолодо темдектеп алып туратаныс. Эмди десе жалтанчы жогынан жети жылга озолодо темдектеп көрөр аргабыс бар!.. Амадаган амадуга жуук же-дип аларга, бу жети жылдын туркүнуна нени эдер керек, ишти ле жадын-жүрүмди канайда төзөөр керек болгонын көргүзип турган чокум план тургузылган.

Жетижылдык план керегинде докладты съездте Никита Сергеевич Хрущев айдар керек болгон.

Онын докладынын тезистерини съездтен бир канча айлар озо газеттерде жарлалган. Оны шүүжеринде бастыра улус турушкан. Ишмекчилер де, үредүчилер де, колхозчылар да, врачтар да, чечек өскүрөөчилер де, калаш быжыраачылар да, темир жолдын ишчилери де, мұзыканттар да, авиаконструкторлор до, городтор төзөөчилер де бойларынын шүүлтелерин жуундарда айдышкан, письмо-лор бичиген, түзедүлерин кошкон. Качан ол

тезистерди кычырар тужунда, анда кажы ла кижиге шүүп көрөр керектер көп болгон.

Онын кийининде СССР-дин албаты-хозяйствозын өскүреринин жетижылдык планы керегинде Советский Союзтын Коммунистический партиязынын Төс Комитединин баштапкы качызы нөкөр Н. С. Хрущевтын докладын XXI съездтин трибуназынан бастыра телекей уккан. Съездтин делегаттары ол докладты шүүжип баштагандар.

Москвада Кремлевский Жаан өргөөнин заседаниелер өдөр залынын трибуназынан кандый куучындар айдылганын телекейдин бастыра албатылары жаан аярулу уккандар.

Советский ороонды чек көрөр күүни жок то болуп турган өштүлөр бир кезек өйгө учукпай баргандар — бистин планыстын андый улу-жаан болгоны, аланзу жок чокум болгоны оморды анайда манзарткан. Јер үстүнде бастыра албатылар ырысту, наҗылык, амыр-энчү јатсын деп күүнзеп турган бастыра улус десе сүүнген! Албатылардын историязында андый жаан, јалтанбас план качан да болбогон. Советский албаты јети јылдын туркунына бүдүрип койорына темдектеп алганындыј улу-жаан планды улус керек десе көп онјылдыктардын да туркунына бүдүрер болуп качан-качан умзанбаган да.

Бистин пландарыс бүдүп јат деп, јетижылдыктын баштапкы ла јылдарынан ала јарт көрүне берген. Јети јылга бүдүрер деп тем-

дектеген иштерди көп заводтор, колхозтор
ло совхозтор керек десе онон чик жок озо до
өйдө бүдүрүп койор!

1961 жылда Советский Союзтын комму-
нисттери бойларынын XXII съездин жууп ту-
рулар деп, бастыра ороонуска, бастыра те-
лекейге сүүнчилү жар угулган. Онын жөптөри
төс амадуга једип аларга алдындагызынан
јаан алтамдарла ичкерлеерине бистин ороо-
ныска болужар.

Чып ла чын коммунизмнин кебеделери эм-
ди де биске көрүнүп келди...

КЕЛЕР ӨЙДӨГІ ЖҮРҮМ КАНДЫЙ БОЛОРЫН КӨРӨЛІК

Қачан бистинг орооныс јетијылдык план-ды бӯдӯрип койгон тужунда бистинг јадын-јӯрӯмис кандый боло берерин билерге бис јетијылдык планды јакшынак јилбӯлӯ ле јаан иженчилӯ шингдеп кӯрӯп јадыс.

Анчадала бистинг балдар јилбиркегилейт. Андый болбой канайдар! Бир канча јылдар ۆткөн бажында олар билгир, јангы ӯредӯлӯ, иштенкей улус болор, коммунистический јӯ-рӯмге табы-табынча кӯчӯп турган общество-нын кӯндӯлӯ граждандары болор ине.

Эмди школго, пионерлердин Туразына, ремесленный училищеге, балдардын библио-теказына—кайда ла келзен: «Коммунизм ту-жунда јадын-јӯрӯм кандый болор?»—деп, балдар сурагылайт. Писательдердин айылы-на, «Пионерский правданын» редакциязына канча кирези письмолор келбей јат деп ай-дар, анда балдар биске там ла јууктап

клееткен коммунизм керегинде јартап берзин деп сурагылайт.

Мен андый көп тоолу письмолор кычырдым. Кезикте балдар сырангай јилбүлү сурактар берип, бойлоры да олордын каруун берерге ченешкилейт, коммунизм тужунда бистин орооныста јадын-јүрүм кандый болор деп ажындыра канайда санангылап турганы керегинде олор бойлорынын шүүлтелерин бичигилеп, фантазировать эткилейт, јарт эмес сурактарын јартап беригер деп сурагылайт. Кезиктери дезе торт ло санааларынын бажына чыгып болбой баргылаган. Бир кызычак канайда ла бичип јат: «Мен сүүнгенимнен торт ло нени айдарын таппай бардым, менин санаам чек ле коммунистический обществонын ортозында аза берген». База бир кызычак дезе торт аайына чыкпай бардым деп айдып јат. «Күндүлү редакция, аайлап билип аларга меге болужыгар!..»

Је мен база коммунизм керегинде бистин кычыраачыларла кожо шүүжип, куучындажып көрөр деп сананган эдим.

Темдектезе, бежинчи класстын үренчиги Соня Погребинская мынайда сурап бичийт: «СССР-де коммунизм качан болор? Мен дезе ол 1965 јылда болзын деп сананып јадым».

Коммунизмди бисте бир ле кандый да аныгу кўннен ала јарлап ийетен неме деп

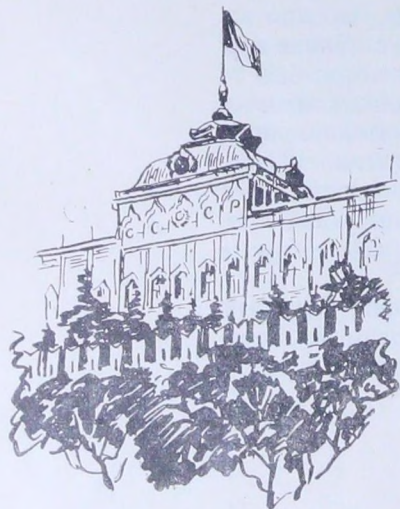
кезик балдар бодоп турган ошкош. Пятницада социализм болгон, эртенги ле амыраар күннен ала коммунизм тургузылар деп бодоп турган немедий. Коммунизмге көчөрин анайда ондоорго жарабас деп, Н. С. Хрущев XXI съезде бойынын докладында жартаган. Ол бир кыптан база бирүзине көчкөни эмес. Коммунизм бистин жадын-жүрүмиске табынча кирер. Бистин орооныс кажы ла күн там ла күчтү, бай болуп браадар. Жадын-жүрүм там ла жаранар, машиналар там ла чыйрадылар, улус там ла билгир иштеер. Айдарда, коммунизм де ыраак эмес болор. «Ол ырысту өй кырлар ажыра турган эмес» — деп, Н. С. Хрущев айдып жат.

Бисте бастыра предприятиелерде јети час иштеер күн, кезиктеринде дезе алты час иштеер күн тургузылган. Јетијылдык бүдерине јетире бир јыл арткан тужунда бастыра заводтордо ло фабрикаларда улус күнине турганы ла алты час, кезиктеринде дезе беш те час иштегилеер. Ишмекчилердин, колхозчылардын, служащийлердин, интеллигенциянын иштеп алып турган кирелтези 40 процентке, арай ла кабортозына јетире эмес көптөөр. Эмди де көп тоолу ишкүчиле јаткандар налог төлөбөйт. Удабас бисте бир де кижин налог төлөбөс.

Иштеп алар јал көптөгөжин, улустын курсагы да там ла јакшы болуп браадар. Ороондо мундар тоолу эптү-эптү туралар

тудулар, квартиралар једишпейтени јоголор. Бастыра СССР-де јангы больницалар, курорттор, школ-интернаттар, балдардын тўралары, садтары ла яслялары ачылар.

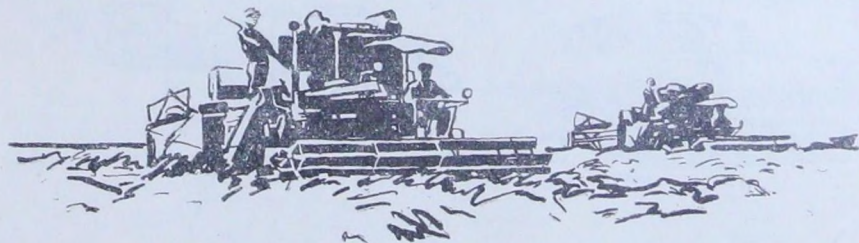
Бисти јайрадылган хозјайствозын орныктырып болбос, качан да науказы, техниказы бийик өзүмдү ороон болуп албас деп, капиталисттер көп јылдардын туркунына айдышкандар. Је эмди бистин социалистический орооныс телекейде технический јанынаг сырагај бийик өзүмдү деген ле јаан ийде-күчтү ороондордын бирүзи боло берген деп, бүгүн де бастыра телекей јөпсинип јат.

Жолдо жаба жедиң, озолой берерис

Бис кемле де жуулажарга шыйдынбай жадыс. Телекейде бастыра улусла амыр-энчү журтаарга жадыс. Садыжып, амыр-энчү журтаактар деп, бис капиталистический ороондорго айдып жадыс. «Je, жакшы господалар, кемнинг керектери жакшы барар эмеш — бистийи бе, айла слердийи бе?» — деп, бис олорды мөрййлөжөргө кычырып жадыс.

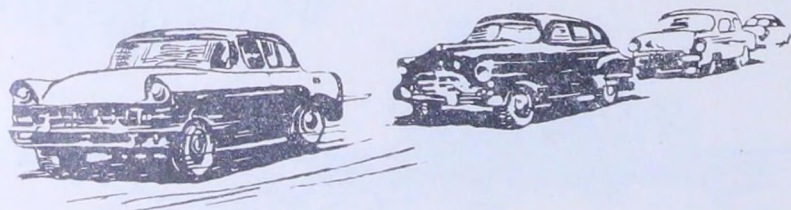
Америкага барып жүрерде, Н. С. Хрущев ол керегинде жаңыс катап айткан эмес. Жаңыс та американецтер эмес, же телекейдин бастыра улустары бу сөстөрди уккан. Бистинг орооныс жер үстүнде сырагай ла астыгып калган деген ороондордунг бирүзи деп арай ла бодолбой турган тужунда да Америка бай, бийик өзүмдү ороон болгон. Качан Россияда автомобильный промышленность дегени не болгонын билбес те тужунда, американский капиталисттер жүстер мунг тоолу автомобильдер чыгарып турган. Россияда жерди агаш салдала сүрүп турарда, Америка-

да јерди ээлеп турган байлардын јаланда-
рында дезе комбайндар иштеп турган.

Бистин албаты јанды бойынын күчтү колдоруна тган — кезикте биске кандый да күч болуд. гурган болзо, төртөн беш жылдын туркунына бойынын ороонун телекейде эн өзүмдү деген ороондордын бирүзи эдип койгон. Бис кыска ойдин туркунына автомобильный јаан промышленность тзөп алганыс. Јүстер мунг тоолу советский тракторлор ло комбайндар бистин јалаңдарыста иштей берген. Бис јер үстүнде сырагай ийделү деген јаан гидроэлектростанциялар ла телекейде эн ле баштпакы атомный электростанция тзөп алганыс. Тенистерде јүрерине бистин кайкамчылу баатыр-керебис — пароход то эмес, теплоход то эмес — телекейде эн ле баштап атомнын күчиле иштейтен атомход — «Ленин» деп ледокол эдилген. Бис Јердин спутнигин телекейде эн ле баштап учуртканыс. Бистин кызыл чолмонду космический ракетабыс Күннинг јангы спутниги боло берген. Бистин экинчи ракетабыс советский гербти Јерден Айга апарып койгон. Бистин јаткан планетабыста јүзүн-башка гербтер бар. Кажы ла ороондо бойынын герби бар. Је тегеридеги өскө жылдыска бастыра ла гербтерден озо бистин, серптү, маскалу гербис јеткен.

Учинчи космический ракета дезе Айды эбиреде учала, онын кем де көрбөгөн «тес-

1931
IV

кери» янын фотого бастыра, Јерге ойто ийе берген. Онын кийининде Советский јердег учурткан сурекеј јаан ийделу кереп-спутник бистин планетадан эки тындуны: Белка ла Стрелка деп ийттерди космический телкемге учуртып алып чыгала, јерге ойто кадык-камыш, шырка јок, алып тужурген. Бир канча ой откон бажында јерди эбиреде база бир уур бескелу јаан спутник—јаан автобус кирези бескелу, алты јарым тонна спутник—учуп чыккан! База бир канча кундер откон бажында дезе Космос јаар учкан база бир јаан спутниктен планеталар ортозына учар автоматический станция барган, ол Советский Союзтын вымпелин Венера јаар учуртып апарган.

Учында, бастырабыска сунчилу јаскы кундердин бирунинде «Восток» деп атту советский кереп-спутникте Космос јаар эн ле баштапкы киж, бистин орооннын јакшынак уулы — Юрий Алексеевич Гагарин учкан.

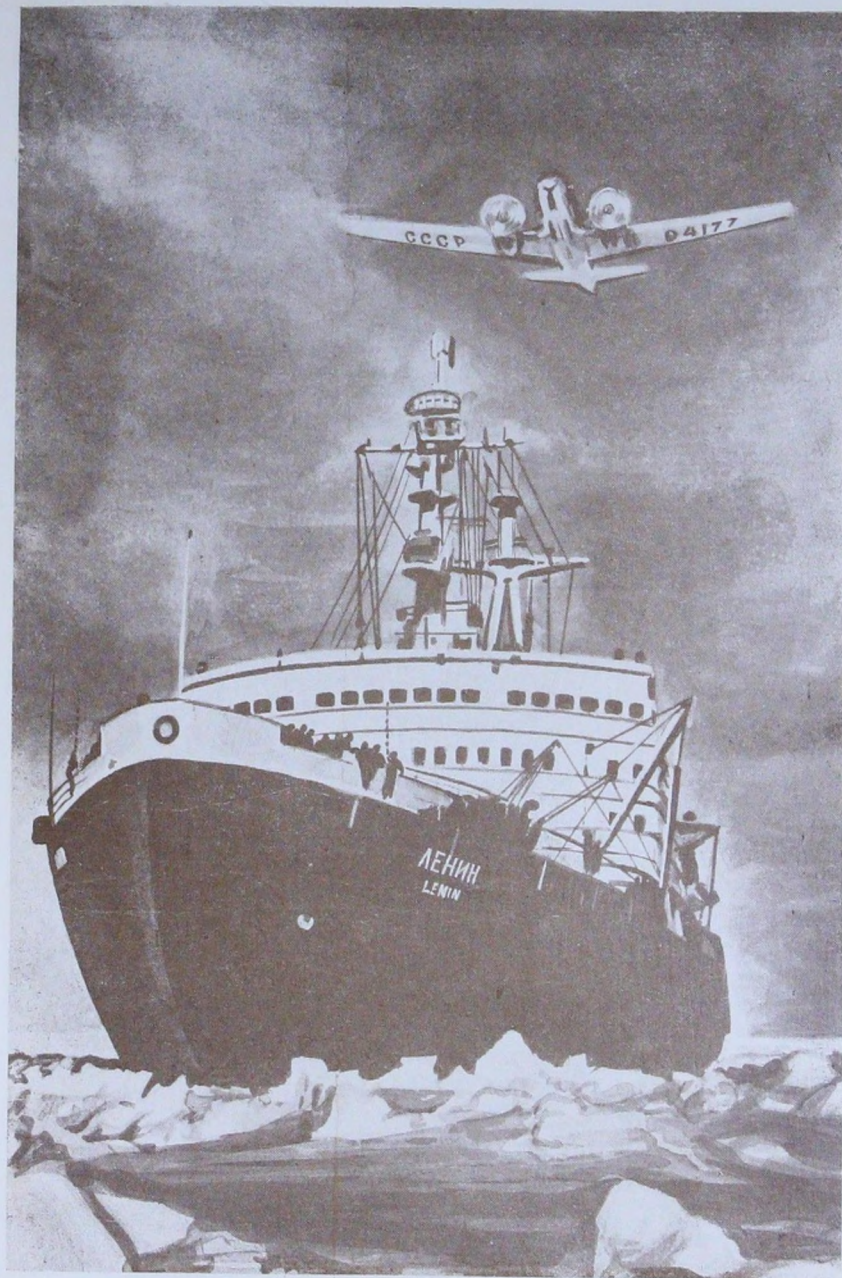
Бу керекте СССР американецтерди ыраак та озолој берген деп, американецтердин бойларына ок арга јокто айдарга келишкен. Је капитализм кижиге курсак-тамакты, јадын-јурумде тuzаланатан окко до јузун-башка не-немелерди социализм берип турганынан коп берип јат деп, олар эмди де айдыжып туру. Чын, бистин албатынын бастыра ийде-кучин элден озо бистин ороонысты јокту ла астыгып калган ороон болгонынан

керек десе кандый да казыр өштүдөгү жалтан-
бас улүжаан промышленный держава эдип
аларына ууландыраарга келишкен. Заводтор-
до, фабрикаларда иштейтен машиналарды
тон-өдүк, консервалар, аяк-казан эдип чы-
гаратан машиналардан көп эдип чыгарарга
келишип турган. Бис жаңы заводторысты
иженчилү жахшы станокторло көптөн шый-
дып, тураларыстын ичинде тургузар эптү не-
немелерди онон ас эдип чыгарып турганыс.
Ненин учун десе, бастыра ла немелерди көп-
төн эдип чыгарарына акча-жөөжө, арга-чы-
дал жетпей турган. Бу келтегейинен амери-
канецтердин максынары жолду болгон.

Же эмди бис айылыстын ичине тургузар
жараш мебель де, кийим де эдип чыгарар,
амтандуу күрсакту да болор аргалубыс.

Жети жылдыктын учы жаар, кезик жүзүн
продукциялар аайынча десе онон до озо,
Американы бис озолойло, телекейде эн ле
баштапкы жерге чыгарыс. Темир руда, таш
көмүр казып алары, аш жуунадар комбайн-
дар, ыраак жолдорло жүрүп, улус тартар ва-
гондор эдип чыгарары аайынча бис эмди де
американецтерди озолой бергенис. Аш-күр-
сак та эдери жанынан: эттин, сүттин, саржу-
нын кеми аайынча бис Америкага једжерис.
Ол курсакты бистин кажы ла кижин алып ту-
заланар. Социализм кандый жаан ийделү ле
байлык боло бергени, ол коммунизмге барар
јолло канайда токтом јогынан алтап барып

жатканы жангыс бу да темдектерден иле-јарт көрүнөр. Американын једип алынган кеми ол бистин өзүп баратан јолыстын јүк ле кабортозы болуп јат. Бис американецтерге једи-желе, озолоп, коммунизмге барарыс.

Бисте иш жылдан жылга там ла јенгилип, ого кижинин ийде-күчи ле өйи там ла астан чыгымдалып браадар. Ишти механизировать эткенинин ле чике үлештиргенинин шылтузында кижинин ишти колло бүдүретени там ла астаар, не-немелерди дезе ол көптөн эдип чыгарар. Шак бу керек иштеер күнди кыскартар арга берип јат. Кижис ас иштеер, айдарда, үренерине, күүнзеген керектерин билип аларына, көп кычырарына, спортивный жарыштарда, художественный самодеятельностьо туружарына јакшы, омок-седен амыраарына онын өйи көп болор. Ол јаан культуралу, билгири элбек, јүреги күүнзек боло берер. Јагы јадын-јүрүмнин кычырузын эмди де бүдүрип баштап тұрган советский школ балдарды жангыс ла јакшынак билгирлерге үредер эмес, ле оларды ишке де үредер, менин кичинек најым. Слер көп немелерди билеригер де, эдип үренип аларыгар да.

Төртөн жыл мынан озо албатызынын көп сабазы бичик билбес болгон бистин орооныс эмди бичикчи улустын орооны. Мынан ары ол табынча нургулай интеллигент улустын орооны боло берер.

КОНФЕТ КЕРЕГИНДЕ

Алма-Атадан Слава Сабитов деп уулчак мынайда бичийт:

«Социализм тужунда улус канча кирези иштеген, анча кирези алып јат. Коммунизм тужунда дезе канча ла кирези күүнзегенче алар. Је кандый бир уулчак кўнўн ле сайын ого бир килограммнан конфет экелзин деп күүнзезе, ого берер бе, бербес пе?»

Тату курсак сүүйтендер, айса болзо, коммунизм де тужунда туштаар ла. Мен анайда бодойдым. Је олор бир ле отурган бойынча килограмм конфеттен јип турган болзо, эки-үч ле кўннинг бажында олордын ичи јазымы јогынан оорыыр. Коммунизм тужунда үлустын су-кадыгы эмдигизинен јакшы болоры јолду, ненин учун дезе, олордын јадын јүрүминин айалгазы јенил, јакшы болор. Наука да улусты эмдигизинен артык эмдеер аргалу болор. Је ойинен өткүре ажанып туратандардын ичи коммунизм де тужунда оорыыр ла болор деп јалтанадым.

Айла, коммунизм тужунда улус не-неме-лерди канча ла күүнзегенче алар деп айтканыста, куучын улустың тенексү коомой некелтелери керегинде болуп турган эмес, кыйалта јогынан тузаланар учурлу болуп бүткен, ого јакшы јүрерине кыйалта јок керктү болуп турган јакшы некелтелери керегинде болуп јат ине. Оноң башка кандый бир тенексү кижии табылала, оның ады-јолын улус јерден кычырып тургадый эдип бастыра Айдын үстүне јаан букваларла бичип салзын деп күүнзеер... Је коммунизм тужунда андый уйалбас улус јок болор деп бодойдым.

Ол тужунда кандый ла курсак-тамак, ол тоодо конфет те, сүрекей көп болор, кандый ла кижии канча күүнзегенче төлү јокко алар, — канча кирези керек, анча ла кирези алып ји! Је кандый да тату курсакты кандый кижии оңы јок көп јип алала, оорыйын дейтен... Анайда өйинен өткүре ажанала, оорып, оның сүүнер аргазы јок болор, ол јалкыыр.

Јок, коммунизм тужунда андый торо улус артар деп сананарга да күч. Андый торо кижинин экинчи күнде конфет јаар көрөр күүни де јок боло берер. Конфетти де ол јиир кеминче алар, нөкөрлөри, ада-энези айтканын угуп, канайда јиирин билер. Ачаптанарга эмезе ач көстөнип бир неделеге ажындыра ажанарга керек јок. Бастыра немелер — ол тоодо конфет те једер.

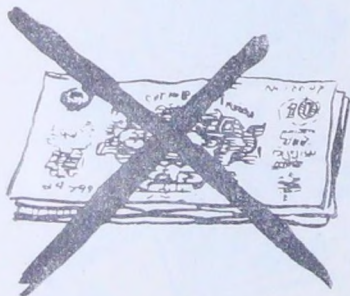
КОНФЕТТЕН АЛА РАКЕТАГА ЖЕТИРЕ

Баку городто 18-чи школдын бежинчи классында үренип турган Аббас Кулиев мынайда бичип жат:

«Мен бодозом, коммунизм тужунда бастыра ла немелерди улус төлү жокко алар. Кижиге канча ла кирези немелер керек болзо, ончозын ол магазиннен алар».

Ол чын шүүп жат деп бодойдым. Коммунистический обществодо акчанын учуры табы-табынча жылыа берер. Эм тургуза акча сенин канча кирези иштеп алганынды көрүзип турган кемжү ине. Канча кире акча иштеп алган болзон, ого анча ок кирези немелер садып аларын. Же качан кижиге коммунистический обществонын ээжилери аайынча жүрүп, не-немелерди керексигени аайынча алып тура берзе, акча чек керек жок боло берер.

Аббас онон ары мынайда шүүп жат: «Кажы ла кижиде ракета болор, ол Жерден кайда ла учуп барайын дезе, уча берер деп мен

сананып жадым. Атомнын күчиле иштеер керептер, самолёттор, троллейбустар, автобустар, трамвайлар, машиналар, вертолёттор болор деп бодойдым».

Коммунизм тужунда планеталар ортозында јоруктаарына кажы ла кижиге акту бойынын ракетазы керек болор деп, мен сананбай жадым... Је коммунизм тужунда наука сүрекей бийик өзүп, керек дезе тургуза өйдө бистин санаабыста да јок немелер таап эдер деп, мен аланзу јок бүдүп жадым. Айдарда, бистин кажыбыска ла ненин учун бойыстын айылыбыстын эжигинде ракета тударга керек болотон? Качан менин Бакудагы нөкөриме Аббаска Айга јетире түрген атанып барарга керек болзо, ого общественный межпланетный эллингтен белен, атомнын күчиле иштер јакшынак ракета бергежин, ол, байла, онон мойнобос болор деп бодойдым. Атомнын күчи промышленностьто ло јоруктайтан бастыра јүзүн транспорттордо элбеде тузаланылар. Мында эмди аланзыыр неме јок боло берди. Айдарда, кем ле планеталар ортозында јоруктаарга санангажын, буудагы јогынан атана берер аргалу болор. Оноор ло ойто учарына канча кирези кислород керек, оны да берер. Боря Животовскийдин письмозын кычыргажын, бу келтегейинен Боря чала јалтанып турган ошкош...

Качан мен балдардын письмолорын кычыргамда, бистин үренчиктерис ле пионер-

лерис келер өйдөги жүрүм керегинде жаан амадулу санангылап, жүзүн-башка бүдүмдү технический жаңы немелер, жаңы шүүлтөлөр табылары керегинде, коммунистический об-ществонун кижизинин алдында ачылатан учу-куйузы жок жаан аргалар керегинде ама-дап санангылап жат. Кезиктери десе Айга учуп барары керегинде, кезиктери десе бук-валарды бичибес, жаңыс ла адап ийзе, оло-бойлоры ла чыгып келетен классный доско болоры керегинде санангылап жат. Кезиктери десе келер өйдөги бичиктер кандый болото-ны керегинде сананып, ондо романның, по-вестыин, учебниктин эмесе справочниктин учуры, кинодогызы эмесе телевизордогызы чылап, тургуза ла көрүнип келер болор деп бодогылайт.

Донецк деп городто жаткан Рая Юрета-ва деп кызыкчак канайда Марс деген плане-тада кичинек үренчиктерде үредүчи болуп иштейтени керегинде сананып жат. Ол бойы-нын письмозында керек десе келер өйдөги марсианский урогынын учуры да кандый бо-лотоны керегинде айдып берген: анда ол бистин албаты канайда коммунизмди төзөп бүдүрүп алганы керегинде куучындап, кичи-нек марсиандарды, Советский жердеги бал-дар чылап, бойынын планетазынын улузына бүдүмчилү болорына үредерге жат...

Бу бастыразы канайда болор?

Бу жуукта менин наҗыларым — пионерлер меге келгендер. Айдарда, бис кожо отурып алала, коммунизм тужунда јадын-јүрүм кандый болотоны керегинде шүүшкенис. Келер өйдө керектер бастыразы канайда өдөтөни керегинде шүүлтелеристи ээчий-деечий айдышканыс.

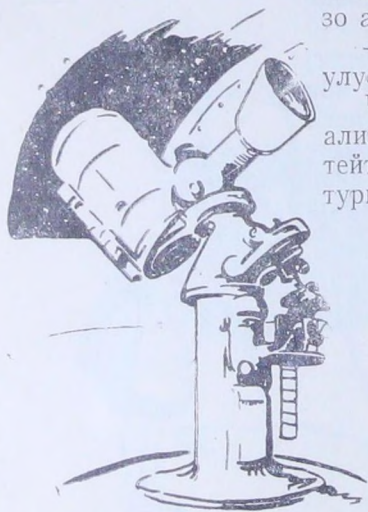
— Коммунизм тужунда кунукчыл болбос по? — деп, бир уулчак сураган. — Бастыра улуста ончо ло не-немелер јеткилинче бар болор, улус бастыра једимдерге једип алгылаар, нени ле күүнзезен — ме, ал! Ол тужунда керек десе амадап сананар да, једип аларга јилбиркеер де неме јок болор ине...

Мындый суракты мен јаан да улустан, балдардан да көп катап угуп јадым. Је көп сабазында јангыс эш-неме этпестерге — нени эдерин билбей јүрген улуска кунукчыл болуп јат деп, олар јакшы билбей турган болгодый. Коммунизм тужунда десе кажы ла

кижи бойынын күүниле нени эдерин таап алар, жылбиркеген ижин иштеер аргалу болор. Кижинин амадап сананары качан да жылыып калбас! Коммунизмнин улустары бистен тыг, бистен жаан бүдүмчилү амадулу санаалу болор. Кижн сырангай жакшы жүрүмди качан да болзо онон ары жарандырага күүнзеер. Ол жаңы не-немелерди озо баштап жаңыс ла санаазында амадап сананар, же онын кийининде десе тегистердин бүгүн једип болбой турган терендерине бойы түжер, јердин бис једип албай турган байлыктарын таап тузаланар, жылдыстар ортозында телкемдерде учар аргалу болор. Ол бис качан да укпаган жаңы укту мал өскүрерге, амтанын кем де амзабаган жаңы жүзүн јилектер өскүрерге, качан да, кем де жытабаган кайкамчылу јараш жытту чечектер өскүрерге күүнзеер. Ол керек десе бис эм тургуза амадап та сананып болбогодый жаңы сүүнчилер сананып таап алар. Је ол келтегейинен незин көп айдар! Кижн амадагадый, санангадый керектерди качан да болзо таап алар ине! Олор амадузы бүдерине качан да болзо акту бойларынын күчиле једип алгылаар.

— Айдарда, коммунизм тужунда ончо улус база иштейтен учурлу ба?..

Чын ла ак-чек, бийик санаалу улус социализм де тужунда јалтанганынан улам, иштейтен ле учурлу болгонынан улам иштеп турган эмес, акту күүниле иштегилеп јат:

олор сырангай јакшы јүрүмди тззп бү-
дүрип аларына албатыга актү күүниле
болужарга јат. Коммүнизм тужунда дезе
бастыра улус иштейтен ле учурлу бололо,
кара-албанга иштеер эмес, олоp бастыразы
јоннын текши ижинде кожо иштеерге күүн-
зеп, јилбиркеп иштеер. Иш јогынан, амаду
јогынан јүрген јүрүм кунукчылду, куру јү-
рүм. Иш јебрен чакта кижиге түнгей кижиге
кижиге кижиге чын ла кижиге эдип койгон.
Эш неме этпей јүргени дезе кижиге моко,
малга түнгей кылык-јанду эдип түрген те-
миктирер... Качан коммүнизм јадын јүрүмде
чын ла бүткүлинче тура берген тужунда, ка-
чан бастыра улус коммунистический күүн-
тапту боло берген тужунда, сукадык, ишке
чыдалы једер кажы ла кижиге, оскө улуска кө-
рө, коомой иштегежин, бойын чек ле ырызы
јок кижиге деп бодоор. Келер өйдө, качан ки-
жиге кандый бир бурузы учун карууна тур-
гузарга келишкежин, айса болзо, оны кезек
өйгө текши иште турушпас та эдип койор бо-
лор деп, мен бодойдым.

— Коммунизм тужунда бурүлу ла каруу-
на тургузылган улус болор бо?

Је олоpдын тоозы, алдында болгонына
көрө, канча-канча мун катап ас болор!.. Улус
энезинен чыгарда ла, јаман кылыкту, кар-
шулу керектер эдеечи болуп бүдүп турган
эмес ине. Улус ишке чыдаар аргазы башка-
башка болуп, кылык-јангы башка-башка бо-

лүп бүдүп турганы бар. Же кижинин оноң арыгы кылык-жангы бала кандый айалгада өзүп, канайда үренип тазыкканынан, ол кандый улустын ортозында жадып, оноң арыгы жүрүми онын канайда төзөлгөнүнөн камаанду. Кижинин жаман кылыктарын түзедип койор, онын кылык-жангынын жақшы жандарын, нени эдерге јилбүлү болуп бүткен күүн-табын оноң ары өскүрер арга качан да болзо бар. Же көп жылдардын туркунына сыранай көп тоолу балдардын өзөр, керек дезе орто кеминде жадып өзөр, чике таскаду алар аргазы јок болгон. Иштеп јаткан јокту улустын балдары сүрекеј түрени жадында өзөтөн. Олордын јаан акалары канайда јокту жүрүминде шыралап турганын көрөтөндөр, сүрекеј кату ижин канайда картап турганын угатандар. Эмеш аргалу эмезе сүмелү ле дегендери үренетен. Сыранай көп тоолу балдар дезе торо өлбөскө болуп сыранай кичү тужунда кату иште иштеп, кенеп кертеп калатан. Көп учуралдарда дезе иш табылбайтан, айдарда, ишке күчи јеткедий көп тоолу улус уурчылар боло беретен, кату керек эдип койотон... Капиталистический ороондо энди де көп тоолу балдар мындый ок јеткерде жүрүп јат.

Бисте, социализминин ороонында, бастыра балдар төлү јок үренип јат; школдордо бастыралары үренер аргалу. Балдардын садтарына көп тоолу балдар жүрүп јат, интер-

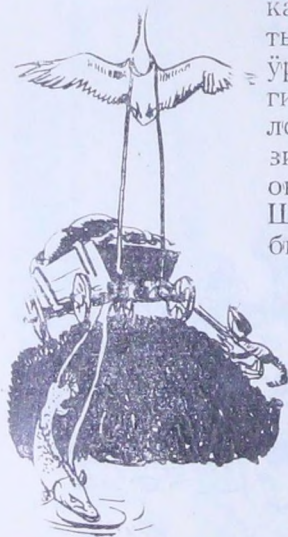
наттарда јадып, балдардын тураларында жүрүп жат, жайгыда пионерский лагерьлерге барып, балдардын эмденер санаторийлеринде амырагылайт. Бистин жадын-жүрүмисте эм тургуза уур-күч көп тө болзо, кажы ла бала чике өзүп таскаарына ла жакшы кылык-жанду кижн болуп өзөрине Советский государство ло Коммунистический партия жаан аяру салып жат. Коммунизм тужунда десе бистин ороондо бастыра балдар жакшы жүрер, оморды бастыра улус кичеер. Кижн жаман кылыкту болотон, улустын өштүзи болотон, каршулу кылык эдер кижн болотон шылтактар бастыразы жоголып калар. Чындап: агаш та узунду-кыскалу болотон деп, кеп сөстө бар... Айдарда, коммунизмде тужунда ак-чек санаалу канча-канча мундар тоолу улустын ортозында, айса болзо, кандый бир тескери күүндү кижн учураар. Бир катип Никита Сергеевич Хрущев Кремльде бисле, писательдерле, куучындажып тура, коммунизм тужунда каршучылар чек болбос деп айдарга болбос, омор айса болзо, каа-жаада учурагылаар деп айткан. Же андый учурал сүрекей ас, жокко до түней болор... Же улус, общество бойлорын андый жеткерлү учуралдан сөс тө жогынан корулап алар аргалу.

ЖАКШЫ, АК-ЧЕК КҮҮН-ТАНТУ БОЛОРЫНЫҢ УСТАВЫ

— Айса, коммунизм де тужунда кандый бир аңылу ээжилер ле дисциплина керек болотон туру ине?

— А база, кандый болор деп сананган?.. Коммунизм—ол бир де аайы жок, булгалышкан жүрүм эмес, бастыра улус күүнзеп бүдүретен, жакшы ээжилер болуп жат. Кем ле кайдаар тартылза, оноор ло барып жадар болзо, не-неменин аайына канайып чыгып алатан? Качан улус бой-бойынын сөстөрүн угушпай кажы ла кижжи коштой турган кижиге чактык эдип турза, кандый да иш, кандый да үредү, керек дезе амыраш та болбос ине. Тегин ле тоормошты бирүзи сол жаны жаар тоолотсо, экинчизи он жаны жаар ийтсе, үчинчизи дезе келип, онын үстүне чек жада берзе, оны жаткан жеринен де кыймыктадып болбос. Школдо математиканын урогында кандый бир үренчик Пушкиннин үлгерин кычырарга

күүнзезе, коштой отурган үренчик десе ко-
жондоп отураарга күүнзезе, онон не болгой
эди!.. Футболдо до, кинодо до, улус бойло-
рын аайлубашту, жакшы тудуп, онын прави-
лозын ла ээжилерин билип, буспас учурлу.
Онон башка, кандый бир күлүк футбол ой-
ноп турган жерде мячикти алала, кемге де
бербей, онон калза, судьяны да будыла те-
бер... База бирүзи сеанс өдүп ле турган ту-
жунда киного келеле, киноны токтодоло, оны
сырангай ла баштапкызынанг ала ого катап
көргүссин деп некеер... Жо-ок, андый болоры
жарабас. Ээжи деген неме качан да бастыра
улуска керек болор. Же коммунизм тужунда
улус оны күүнзеп бүдүрер. Ол жагы, ак-чек
дисциплина, ак-чек кылык-жанду болорынын
правилоры, нажылык ла нөкөрлик болоры-
нын закондоры, улус бой-бойлорына күн-
дүлү болорынын ла болужарынын бастыра
улус күүнзеп бүдүретен закондоры болор.

— Же кажы ла кижы бойына јилбүлү, је-
нгил иш талдап алар ине...

Чын, кажы ла кижы ого сырангай ла јил-
бүлү деп билдирип турган, јарап турган
ижин бүдүрер аргалу. Же јилбүлү дегенинин
ле јенгил дегенинин орды јангыс па? Темдек-
тезе, тургуза өйдө улус Антарктидада кыш-
таарына канча-канча айларга атанып баргы-
лап јат, ологго анда айылы-јуртынан сүре-
кей ыраак јүрерге, алтан градус соокто, көп

айлардын туркунына карангуйда жүрөргө, иштеерге келишип жат. Онызы жеңил неме эмес эмей... Же жалтанып билбес, бистин советский наукага болужарга турган улус андый жеңил эмес керектерди бүдүрерине бойлорынын күүниле, бойлорынын талдап алган табыла баргылап жат: ологорго ол иш сырангай ла күүнзеген, жылбиркеген иш болуп жат. Коммунизм де тужунда күч иштер болор. Чындап, ол өйгө жетире кижинин ижи эмдигизийен ыраак та жеңилип калар. Машиналар, автоматтар, атомнын айдары жок байлык ийде-күчин тузаланганы, эптү эткен инструменттер кижиге бастыра иштерди жаан ийде-күч ле көп өй чыгымдабызынан бүдүрер арга берер. Же андый да болзо, кижиде жаан ийде-күч, чыдал салып бүдүретен иштер учураар ла. Же кайда ла уур иш болзо, анда иштеерге жылбиркеер жаан ийделү ле жалтанбас күүндү улус көп табылар. Андый болорына кем аланзыыр? Бүгүнгү күнде бистин уулдар ла кыстар бойлорынын айылы-журтын, темиккен ижин артызып койоло, жаңы жерлер сүрүп, аш саларына эмезе Сибирьдеги стройкаларга, Ыраактагы Күнчыгыштын заводторына баргылабай жат па? Шак андый керектерге ологор советский улуска коммунизмге жууктарына болужар амадулу баргылап жат. Ологор жеңил эмес, же бойлорына жылбүлү, албатыга жаан учурлу керектер талдап алгандар.

Валентина Гаганова јакшы иштү, озочыл бригадазын артызып, коомой, сырагай ла астыгып калган бригадага болужарга бойынын күүниле барган. Андый јакшынак керек эткени учун В. Гагановага Социалистический Иштин Геройы деген ат-нере адалган.

Коммунизм тужунда кижии бойы да јилбиркеп иштегедий, улуска да јаан туза экелгедий иш талдап алып иштегедий аргалу болор.

Је коммунизм тужунда улус јилбүлү кандый иштер иштеерин шүүп көрөлик, кичинек најым. Темдектезе, «Солнцентраль» — ол јердин үстүле Күннинг јылузын ла чоғын үлештирер, анайда ок айас па, јүт па болорын башкарар учреждение, предприятие, научный тос јер болор... Уктын ба: кандый күн болорын ажындыра айдар эмес, кандый күн керек, андыйы ла болор эдип башкарар! Эмезе «Главлав» — јердин алдында вулканнын изү лавазын тузаланары ла таш көмүрди јердин алдында ла күүдүрип одылары аайынча комбинат. Ол тужунда таш көмүрди шахтадан казып чыгарбас, анда ла күүдүрип, јылузын алып тузаланар. Эмезе «Зеленоход» — алдында ээн чөл болгон јерлерде јажыл агашту парктар ла садтар отургузар машина. МИД — деп, табличка бичип салганын мен јап-јарт көрүп турум, ол — «Оскө планеталарла өткүрер керектердин Министерствозы»; коштой дезе МВД — «Атомнын ич-

жанындагы керектери аайынча Министерствозы» туруп јат. Эмезе: «Космический јеткер јок болорынын Комитеди». Качан-качан Јердин үстүндө кандый да јуулар болбос өй келер деп, бис бүдүп јадыс. Амыр-энчүге ле ырыска, сыранай јакшы јадын-јүрүмге једип алгадый сок јангыс чындык јол кандый јол болгонын бастыра албатылар бистин орооныстын јозогынан көрүп, билип алар. Ол тужунда бастыра планетада үргүлјиге амыр-энчү јүрүм тургузылар. Је Јерде јаткан улуска јылдыстарга јетире учуп барар јолдо ас эмес јеткерлерге ле уур-күчтерге туштаарга келижер. Ого үзеери бистин јорукчыларыстын јылдыстар ортодо јоруктайтан јолдорын корулаарга керек болор. Айдарда, космический јоруктар тужунда јеткер болбозын корулаары керегинде база сананарга керек болотон эмтир.

ЖЕТКИЛДҮ, СҮҮНЧИЛҮ ЖҮРҮМ

Бир кичеенкей үренчик кызычак менен мынайда сураган:

— Коммунизм тужунда бастыра ла не-немелер текши јоннын болор бо, айла кижинин акту бойында кандый бир немелер база бар болор бо?..

Не-немелерди тагынан мензинерине канча чактардын туркунына темигип калган күүн-таптан көп улус эмдиге јетире айрылып болбой јат. Менин ле текши јоннын, акту бойындыы ла өскө кижидийи — коммунизм тушта бу керектерди канайда ылгаштырар?

Је коммунизм кижинин акту бойынын күүн-табына, јилбүзине, кижиге сырагај керектү ле баалу болуп турган не-немелерине тийерге турган эмес ине. Карын, коммунизм тужунда кандый ла кижи бойынын күүн-табынын, јилбүлеринин бүткүл ээзи болуп јат. Јакшы јүрерине керектү бастыра ла не-немелер ондо бар болор. Ол немелерди онон кемнин де айрып алар учуры јок.

Je кижинин акту бойынын јилбўлери текши јоннын јилбўлериле бирлик колбулу болор. «Менин» дегени бистинг бастырабыстын дегенинин кичинек бўлўги болор. Кижинин акту бойынын колыла, ижиле, билгириле тапканы бастыра јоннын тузазына берилип јат. Общество дезе кажы ла кижи керексиген немелерин тутагы јогынан алзын деп кичееп јат. Коммунистический обществодо јаткан кижиде «туш улус» деп башталган шўўлте јок болор. Бастыра улус иштеп тапкан јўўжў ол ок улустын кажызы ла јакшы јўрўп, керексигенче алып тузаланарына једер. Тегин јўрўмге эмес, улуска тузалу болуп иштеерге, јўрерге кўнзеген кажы ла кижиге јилбиркеп, бойынын кўчи јеткенче иштегедий иш табылар... Айдарда, коммунизм тужунда мындый болор: «текши» дегени — ол бастыра улус кожо иштеп, кажы ла кижиге туза экелип турганы. «Менин» дегени дезе— кажы ла кижи арга-чыдалы јеткенче иштеп, керексигенче обществодон алып турары.

— Ол тужунда кем де кемге де кўйўн-бес пе?

Јўўжўни улус тагынан ээленип турган обществодо улус бой-бойына кўйўнетен коомой кылык коммунизм тужунда јоголып калар деп бодойдым. Јокту кижи бай кижиге, аштап јўрген кижи тойу кижиге, јабыс кўрдўрген кижи бийик јамыда турган кижиге кўйўнип турганы керегинде айдадым. Кижиге

анайда нениг учун күйүнип туратан десе, тең эмес жадын-жүрүмнөн улам, ол нениг учун жымажайынан ажыра жип жат, мен нениг учун торолоп жүрүп жадым деп ачынганыман улам болотон. Мениг ок ишмекчи колымнын күчиле байып, жамыркап турган, бойы десе эш неме этпей жүргөн байга мен не бажыратам? — деп, ол сананатан.

Же улус коммунизм де тужунда бастыра-зы тең керсү, билгир болотон эмес. Кезикте кандый бир кижги бойынын керсүзиле, билгириле, не-немени ундыбазыла өскө улустаң башка болуп бүткөн болор. Же ого кем де күйүнбес. Андый оок-тобур, коомой, күйүнчек кылык кижининг бойынын ок кижги болгон бийик адын жабызадар. Күйүнчек кижги нөкөрининг жакшы једимдерине сүүнип болбос. А чын ла најы болуп турган кижги десе нөкөрининг жакшынак једимдерин көрүп, оны жангыс та бастыра жүрегинен уткыыр эмес, је бойы да оноң артпаска албаданар. Шак анайда улус јамандажып, бой-бойын озо-лоорго албаданарынын ордына нөкөрлөрдин мөрөйлөшкөни башталат. Күйүнер ордына, «Мен нөкөримниг учун сүүнип жадым, бойым да оноң артпаска, бастыра улуска буудак этпеске албаданадым» деген сүүнчи табылып жат.

— Айдарда, коммунизм тужунда бастыра улустың күүн-табы, санаазы түңей омок-седен жакшы болор бо?

Улустың көп нургунының санаазы, күүн-табы омок, јакшы болор, је ончозының ла санаазы тудуш ла андый болор эмес. Керек дезе јеткерге де кирген тужунда бастыра улус бойын тең тудунбай јат ине, кезиги тын санааркабай, бойын тын тудунып јат, кезиги дезе эмеш ле болзо, сагышка чек ле түже берип јат... Сырангај јакшы да јүрүм тужунда бастыра ла улустың күүн-санаазы тудуш ла тең јакшы болор эмес. Ол кижиниң бойының бүткен кылык-јаңынан камаанду. Је андый санааркак улустың күүнин, санаазын эмеш те болзо, көдүрип ийгедий иженчилү эп-сүме табылар деп, мен бүдүп турум.

Је, најым, ол канайда болорын фантазировать эдип көрөлик... Айса болзо, Түрген Најылык Болуш јетирериниң Станциязы эмезе Кыјалта јогынан Нөкөрлик Болуш јетирериниң Пункты төзөлөр. Кемнин-кемнин санаазы, күүни кандый бир шылтактан улам коомойтып, ол санааркап, кунуга берген болзо, олар андый шылтакты јоғолторына тургуза ла иштер өткүрер. Керек дезе кижиниң Күүн-табы Омок-седен, Јакшы болорын башкарып турарының Штабы болор деп санандым. Эмди, кара санаалу улус албатыга јуулар белетеп турган өйдө, ондый штабтар кайда канча кире черүлер турганын шинжүлөп көрүп јат, келер өйдө ол штабтар улустың күүн-санаазы кандый болгонын шиндеп көрүп турар. Бу Штапта кайда Јеткер болго-

нын, Жаман керек болгонун тургуза ла билип ийетен Кайучы болор деп бодойдым. Ол Кайучы кандый бир кижинин ачынганы, жеткерге киргени, санааркаганы керегинде улустын күүн-санаазы үрелериле тартыжар Летучий Отрядтарга тургуза ла жетирип ийер. Же кижинин күүн-санаазы канайып та көдүрилбей, ол санааркап ла жүрген болзо, канайдар? Ол тужунда оны Лечебница-Развеселительге (эмдеп, санаазын омок эдетен јер) апарар. Анда дезе онын күүн-табын, байла, канайып-канайып сергидип, омок эдип ийгедий эп табылар...

Је слер көп нургунында јангыс ла эптү, энчү, јакшы жүрүм жүрери келтегейинен сананып турган болорыгар деп, мен јалтанадым, коммунизм тужунда дезе улус чын ла јаан ырысты оок-тобыр, эптү жүрүмнен ыраак та тын сүүр. Јадын-јүрүм бастыра ла јанынан јеткил, јакшы ла байлык болоры јарт. Је ырыс јангыс ла энчү, эптү јуртаарында эмес ине, најым! Тапчы да јерде өөн-бөкөн јогынан јадарга јараар, најым! Јилбиркеп бүдүргедий иш јогына, чындык, ижемчилү нөкөрлөри јогына кижии кандый да јаан, эптү, бай турада энчү санаалу отурып болбос... Коммунизм тужунда дезе улус бай да, эптү де, сүүнчилү де, бой-бойларына чын ла бастыра жүрегинен килеп те јадар. Коммунизм — ол элден озо бастыра улус ырысту болорын јеткилдеери: кажы ла кижии бастыразы-

на, бастыра улус кажы ла кижиге килемјин-
зин јетирер.

— Коммунизм тужунда оорулар бо-
лор бо?

Коммунизмнин кажы ла јылы сайын
оорулар там ла астаар. Улус каршулу бак-
терияларды, микробторды, југушту оорулар
таркадатан шылтактарды јоголтып койорына
үренип алар. Кижинин јүрүми узаар. Улус
јакшы айалгада иштеер, су-кадыгы јакшы,
эди-каны чыйрак, бек боло берер. Ненин
учун дезе бастыра улус эди-канын темикти-
рип спортло заниматься эдер. Је кем-кем
оорый бергежин, санааркаба! Улустын Су-
кадыгын Шинжүлеп көрүп туратан Төс Ин-
ститут, сен оног кандый да ыраак болзон,
сен оорып јаткан эмтиринг деп, тургуза ла
билип ийер. Сеге, айса болзо, карманында
јүк ле бичинип јүрер бичигежининг өзөгине
ле салып алгадый, карандаштый ла кичинек
јукачак агажак алып јүрерге келижер. Се-
нинг эдининг изүзи көдүрилип, канын түр-
ген сого берген деп ол агажак тургуза ла је-
тирү эдер. Шак анайда сен кайда да јүрген
болзон, сени врач тургуза ла таап, белен эм-
дү једип келер.

— Је кандый бир јаан оору, темдектезе,
јүректинг оорузы болзо?

Врачтар бүгүн де кижининг јүрегин сы-
рагай уур операция эдип, оорузын јазып
койот, ол тужунда дезе, кижининг јүреги чек

оору деп, оны жазып болбос, онын учун жүректи солыыр керек деп, врачтар билип алгажын, искусственный жүрек эдип, оору жүректин ордына кондырып койор. Сананып көрзөн: «Жүректин капитальный ремонты» эмезе «Жүректи түрген солып ийери» деген жарлар кычыраарың.

— Же мен бойымнын жүрегимди солыбаска турган болзом, канайдар? Мен ол жүрегимде энемди, адамды, бистин балдарды ла бастыра Төрөлимди сүүп жадым ине...

Сен меге шүүлтемди, келер ой кандый болорына күүнзеп турганымды учына жетире айдарга бербей жадын. Ол бичилген жардын алдында дезе: «Жүректин кандый ла кижинин сүүгени, неге күүнзегени алдындагы ла аайынча артып жат» — деп, анда үзеери жартап айдылар.

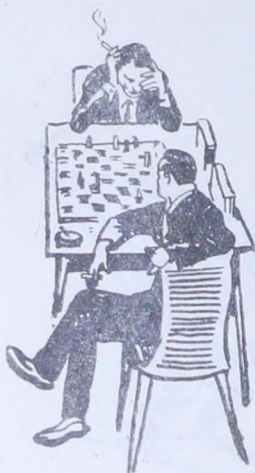

ИШТЕЕР ДЕ КЕРЕК, АМЫРААР ДА КЕРЕК!

— Је слер јангыс ла наука, иш-јол керегинде айдып жадыгар. А коммунизм тужунда улус канайда амыраар ла ойноп јыргаар?..

Ол кандый јилбүлү јүрүм, ойын-јыргал болотонун мен бодоп турум! Ол тужунда бастыразын ла машиналар солыыр дегенине сен бүтпе, најым... Кезиктери шахмат та ойноорго кижинин күүни тартпас дежет, ненин учун дезе, электронный машина, кажы ла фигуранын јүретен сыранай ла чүмдү деген јолын тургуза ла таап алар деп айдыжат. Баштапкызында, ол чын эмес — сыранай јакшы ойноп билер шахматисттин творческий санаазын кандый да машина солып болбос. «Сананаачы» машина керегинде бичикте мынайда айдылган: «Канайда да шах ла маг деп јарлаза, ол јүк ле автомат. Смысловты ол ойноп јенип болбос деп, слерге сөзим бердим...»

Темдектезе, улус ол ок электронный ма-

шина кожо туружып ойногодый сырагай
жилбүлү ойын сананып таап алар, ол маши-
на шахматтын одус эки фигуразынын алтан
төрт клеткада жүрүп турган жолдорынан жил-
бүлү ойындар көргүзүп берип турар. Айса
болзо, мун кирези клеткалу кандый бир
«шахматрон» сананып таап алар... Айдарда
санааркаба... Сүмелү ле улус жилбиркеп
ойногодый ойындар болор. Сырагай жилбү-
лү ойындар, жүзүн-башка жакшынак керектер
коммунизм тужунда көп болор, жаңыс ла
бойынның күүниге жараганча талдап алып
ойно, амыра. Темдектезе, сен «Кругоскоп»
деп Широкомиражный Театрга келген бол-
дыг... Анда сени айландыра кейде жүзүн-
башка жараш миражтар көрүнер. Бичиктер-
динг, поэмалардың геройлары, эмдиги кино-
догызы чылап, экранда көрүнер эмес, аңы-
лу жазалган световой, оптический ле акусти-
ческий аппараттардың болужыла көрүп
отурган улустың жанында ла кейде көрүнип
турар... Эмезе «Бир ле күнде Түндүк ле Түш-
түк полюс жаар экскурсияга барарың. Билет-
ле жердин кажы ла учы жаар барар арга бар.
Качан да кайылбас тоштордың музейине бар-
арың...» — деп сеге айтса, нени айдарың...
Жердин түндүк ле түштүк жанында качан да
кайылбай жаткан тошторды кайылтып койор
арга ол тужунда, байла, табылар...

Анайып куучындажып ла отурганчабыс,
бир пионер менен мынайда сурап жат.

— Коммунизм тужунда бис школдо эмдигизинен ас үренерис пе? Урокторды ас берер бе?

Je мынайда мен, айса болзо, кемди-кемди чөкөдип те койгон болорымнан маат жок.

Жок, најым, эмдигизинен ас үренер арга, байла, болбос болор деп сеге айдарга турум. Үренерге там ла јилбүлү болоры јарт: учебниктерди сырангај ла јакшы деген писательдер бичиир, школдо сырангај ла јараш, јилбүлү аппараттар, машиналар, приборлор бар болор. Качан географияны үренер тужунда, айса болзо, бүткүл классла јоруктап барарга келижер. Темдектезе, класста Африка керегинде үренер керек, айдарда, школдын үстүнде сүрекеј түрген учушту пассажирский ракета белен туруп јат: алтынчы «Б» класс бастыразы Африка јаар атанып јат. Кажы ла класста телевизор, кино болор. Je ол тужунда эмдигизинен көп билерге керек болор. Слер јадын-јүрүмде бойыгар туружып, кажы ла кижі једип алгадый творческий сүүнчиге слер де једип аларга албаданарыгар ине. Кижиликтин билгирлери кажы ла күн сайын өзөр. Јангы специальностьтор табылар. Ол кандый специальностьтор болорын эм тургуза бис билбей де јадыс.

Бис база ла фантазировать эде бердис.

Темдектезе, астроботаник-садоводты ала-лы, ол, айса болзо, Айда эмезе планеталар ортодо бистин станцияларыста виноград өс-

күрер аргалу болор. Эмезе Ар-бүткеннин телкеминде сигналдарды канайда тударын үренип алала, оны бистин тилге көчүрүп турар эп-арга табылар. Эмезе ашты түрген өскүрүп, быжыар эп-арга табылар, ол ту-жунда буудай эмезе арыш өскөн јаланда јылына эки түжүм алар арга болор. Улуста кандый специальностьтор болорын эм тургу-за сананып билерге де күч. Наука канча ла кирези јаранып өскөн сайын, келер өйдө не болорын озолодо там ла ырада көрүп јат. Бис эм тургуза озолодо ончозын билип болбой јадыбыс. Айдарда, билгин там ла там бийиктедер керек. Мындый айалгада кандый да јилбүлү ижи, амадузы јогынан јадып, јангыс ла беленге отураарга кем күүнзейтен?

Улус бастыра јанынан јеткил болуп, бир де тутагы-једикпези јогынан јакшы јадарына бастыра немелерди эдип билер, билгин бо-лор учурлу. Јартап айткажын, омор культур-ный болор учурлу, ненин учун дезе, јангыс ла культурный, бичикчи кижин чын ла сүүн-чини, јүрүмнин чын ла јаражын, јакшызын билер аргалу.

...Келер өйдөгү коммунистический јадын-јүрүм кандый болотонь керегинде бис пио-нерлерле шак анайда јилбиркеп, көп сурак-тарды шүүжип куучындашканыс, најым! Је бисте не ле керегинде айдылган болзо, ол бүдүп калат ине.

ЖАЛКУЛАРДЫ КАНАЙДАР?

Коммунизм керегинде балдар жүзүн-башка санангылайт. Кандый ла письмодо бойынын амадузын, бойынын шүүлтезин бичигилейт...

Темдектезе, Свердлов городтон бир уулчак бичип јат: «Коммунизм тушта мындый болор деп сананадым. Эртен ол эмезе бир неделенин бажында кандый күн болор деп билерге турган болзон—ангылу машинага келип: «Кандый күн болор?» деп бичийле, машинанын ичи јаар салып ий. «Јанмыр болор» деп машина каруузын берер. Ангылу механический кол дезе сеге зонт ло плащ алып берер...».

Бир үренчик кызыкчак дезе коммунизм тушта «үренчиктердин ордына контрольный иштерди бойы бичийтен ручкалар бар болзо кайдат» деп сананат.

Мында меге бир де кижии өөркөбөзин. Минсктең Лора Труханова, Қоля Трифонов,

Света Глухова, Вова Захаренко ло Таня Асташенок бичиген письмолорында нени сурап тургандары керегинде мен темдек эдип айдайын.

«Коммунизм тужунда јалкулар болбос деп, чын айдыжып јат па?»

Бу сүрекеј јаан шүүлтелү ле керсү сурак. Ол коммунизм тужунда улус кандый болор деген сыраңай јаан учурлу суракты сананып көрөрине экелип јат.

Біраак јерде турган машиналарды кнопканын болужыла башкаратаны керегинде, планеталар ортозында улус учатаны керегинде, айыл ичинде үй кижинин ижин јенилткедий аргалар табары керегинде, атомный экипажтар керегинде, јараш туралар, садтар ла бичиктер-телевизорлор керегинде балдар јаан амадулу сананып, сүрекеј јилбиркеп, керекти јакшы билип бичигилеп јат. Је коммунистический јадын-јүрүмге көчөри олордын бойлорынан нени некейтенин, олор бойлоры кандый улус болор учурлузын бастыралары терең шүүшкилеп, сананып көрбөгөн.

«Келер өйдин кижизи кандый болор учурлу?» — деп, Аббас Кулиев бойынын письмында чын сурап бичип јат.

Онон бир строканын бажында мынайда кожуп бичип јат: «...ончозы ак-чек болор учурлу».

Је ол келер өйдөги общественнын кажы ла членин, коммунистический јадын-јү-

ЖАЛКУЛАРДЫ КАНАЙДАР?

Коммунизм керегинде балдар жүзүн-башка санангылайт. Кандый ла письмодо бойынын амадузын, бойынын шүүлтезин бичигилейт...

Темдектезе, Свердлов городтон бир уулчак бичип жат: «Коммунизм тушта мындый болор деп сананадым. Эртең ол эмезе бир неделениң бажында кандый күн болор деп билерге турган болзон—ангылу машинага келип: «Кандый күн болор?» деп бичийле, машинанын ичи жаар салып ий. «Жанмыр болор» деп машина жаруузын берер. Ангылу механический кол дезе сеге зонг ло плащ алып берер...».

Бир үренчик кызычак дезе коммунизм тушта «үренчиктердин ордына контрольный иштерди бойы бичийтен ручкалар бар болзо кайдат» деп сананат.

Мында меге бир де кижжи өөркөбөзүн. Минсктен Лора Труханова, Коля Трифонов,

Света Глухова, Вова Захаренко ло Таня Ас-
ташенок бичиген письмолорында нени сурап
тургандары керегинде мен темдек эдип ай-
дайын.

«Коммунизм тужунда јалкулар болбос
деп, чын айдыжып јат па?»

Бу сүрекеј јаан шүүлтелү ле керсү сурак.
Ол коммунизм тужунда улус кандый болор
деген сырангај јаан учурлу суракты сананып
көрөрине экелип јат.

Ыраак јерде турган машиналарды кнопка-
нын болужыла башкаратаны керегинде, пла-
неталар ортозында улус учатаны керегинде,
айыл ичинде үй кижинин ижин јенилткедий
аргалар табары керегинде, атомный экипаж-
тар керегинде, јараш туралар, садтар ла би-
чиктер-телевизорлор керегинде балдар јаан
амадулу сананып, сүрекеј јилбиркеп, керекти
јакшы билип бичигилеп јат. Је коммунисти-
ческий јадын-јүрүмге көчөри олордын бой-
лорынаг нени некейтенин, олор бойлары кан-
дый улус болор учурлузын бастыралары те-
рен шүүшкилеп, сананып көрбөгөн.

«Келер өйдинг кижизи кандый болор учур-
лу?» — деп, Аббас Кулиев бойынын письмо-
зында чын сурап бичип јат.

Оног бир строканын бажында мынайда
кожуп бичип јат: «...ончозы ак-чек болор
учурлу».

Је ол келер өйдөги общественонг кажы
ла членинги, коммунистический јадын-јү-

рүмнің кижизинин кылык-яңы кандый болор учурлузын сананып көрбөзө, коммунистический общество бойы да, кандый болорын канайып билип алар? Эмди де бистин јашоокүримнің ортозынан эн артык деген ишмекчилер коммунистический иштин бригады деген ат-нере ададары учун тартыжып турган коллективтерге тегин биригип турган эмес ине. Эмдиги ойдө заводто эмезе фабрикада јук ле нормазын бүдүрери јеткил не ме эмес деп, јитт производственниктер билип јат. Јаңыс та иште эмес, је јадын-јүрүмде де — айылында да, тышкары да — коммунистический јадын-јүрүмде жүргедий кижилер болуп темигер керек. Коммунистический иштин бригадаларының члендери јаңыс та јакшы иштеерге албаданып турган эмес, је үренип те јат, көп бичиктер кычырып, јакшынак музыканын концерттерине, музейлерге жүрүп, көргөн ойындарды ла кинокартиналарды шүүжип јат.

Коммунизм — ол јаңыс та калаш көп, јакшы машиналар, јараш туралар көп болгону эмес ине. Коммунизм — ол јакшы, јараш күүн-тапту улус.

Эскиде темиккени аайынча

Кижн ырысту болорго жебрен чактардан бери амадап келген деп, мен бу куучыным башталар тужунда айткам.

Je жеp үстүнде жүрүмде кижиге ырысту болуп аларга канча мун жылдардын туркунына чаптык эдип турган айалгалар бар болгон. Кижн чыдалы жетпей турган уур-күч иштерден улам кенеп-кертеп калатан. Оны ийделү улустын алдында кезедип, коркыдып, онын күүн-санаазын үреп туратандар. Албатыны карануйда, не-неме билбес эдип тутканынан астам алып турган улус албатынын санаазын карануйда туткан. Оны ачындырып, жүрегин сыстадып туратандар.

Чек ле ырысту улус болбогон деп бодойдым. Сени айландыра улус ырызы жок, коомой жаткан болзо, сен де ырысту болорын ба?

Бойлорын жадын-жүрүмди үргүлжиге ээлейтен улус деп шүүнип алган да улуста чын ла ырыс, токунал жок болгон. Олордын ырызы

ак-чек, чындык ырыс эмес, ненин учун дезе, ол өскө улустын колынын күчиле једип алган ырыс болгонын албаты билип јат деп, байлар билетен. Ол јөөжөни иштеп тапкан да улус оны мензинип алган улусты каргайтан. Бай којойымдар, заводты, јерди ээлеп, албатыны тоноп, өскө кижинин күчиле байып турган улус јоктуларды ас-мас сыйларла мекелеп аларга тегин јерге албаданган эмес ине. Олордын ырызы бек эмес деп, байлар билип турган, је онон бойлорынын акту күүниле сыраңгай да мойноор санаазы јок болгон...

Чындап, капиталист табы-табынча јакшы күүндү болуп, учы-учында бастыра јөөжөни албатыга бойлоры ла берип ийер деп, капитализмнин көп тоолу колтукчылары эмди де үн алыжып кыйгырыжат.

Је керектин чын аайын алгажын, ол качан да андый болбой јат. Албаты орооннын ээзи бойы болуп алган тужунда ла ырысту болор аргалу. Чындыкка, ак-чек ырыска барар, бастыра улус ырысту болор јол улустын алдына шак ла ол тужунда ачылып јат. Ол ырыска сыраңгай ла ак-чек јүрүмиле једип алатан јол болуп јат.

Бу јуукта бис Калинин деп городтын бир школында ол келтегейинен куучындажарыста, алтынчы класста үренип турган пионер кызычак менен мынайда сураган:

— Андый болзо, ненин учун эмдиге јети-

ре бистин кезик улус коомой кылык-жанду?
Jүзүн-башка улус учурап жат...

Озодо шыралап, кыйналып, ырызы жок болуп жүрер тужунда улуста бар болгон коомой кылык-жандар эмди де артып калган. Бастыра улус ырыска, сырангай жакшы жадын-жүрүмге баратан ак-чек жол ачылган деп, улус тургуза ла жеңил бүде берген эмес. Келер өйдө жүрүми коомой боло береринен коркып турганы, ачаптанганы, ар-бүткеннен алган байлыктарды, жөөжөни өскө улустан карамдаары, жангыс ла бойы жакшы жүрерине күүнзеери, кандый бир уур-күчтерди кандый-кандый арга-мекеле бойынан кыйыштырып, мен эмес, өскө улус шыралазын деп сананганы — бу мындый жаман, жескинчилү кылыктар улустын жүрүминен тургуза ла жоголып калган эмес.

Советский жаннын өштүлерине, интервенттерге удурлажа, жуулажар тужунда ачана тартыжып, жайрадылган хозяйствобысты орныктырар тужунда бистин албатыга жеңил болгон эмес.

Ого үзеери, уйады жок ло жескинчилү фашисттер Советский жерге жуулу табарып келген тужунда база коркушту көп не-немер, жөөжөлөр оодылып, жемирилип, жоголгон. Бистин жүрүмисте эмди де көп тоолу уур-күчтер учурап жат. Айдарда, эм тургуза керектердин чын аайын жакшы ондоп албай турган, турумкай эмес санаалу улусты гран ары жанын-

дагы өштүлөр ол уур-күчтерле коркыдып, олордын күүн-табын тескери тартарга бастыра күчин салгылап жат. Олор ол улустың жүрүминде жаман, капиталистический кылык-жандарды ойто көдүрүп тыңыдарга, улус жангыс ла акту бойынын жүрүми жакшы болорын кичееп, албатынын керектерин, жылбүлерин керекке албас болзын деп, албадангылап жат.

Же жалкулар, жангыс ла бойынын кичинек, ас-мас ырызы керегинде сананып, бастыра улус ырысту болотон чын ла жаан ырыс кандый болгонын билбей турган мекечи-аргачылар бистинг де улустың ортозында учурап турганын не жажырар. Олор не-немелер сандып алган улустан артык акча алып, государствоны төгүндеп, уурданып, иш иштебей, качып, өскө улусты неге де бодобой жат.

Андый ак-чек эмес улусты бистинг орооныстың заканы кату каруузына тургузып жат. Албатынын оморды көрөр күүни жок. Бистин жадын-жүрүмисти андый ак-чек эмес улустан жангыс та жаргы ла албатынын оморды кату жаратпай турганы арчып турган эмес. Жадын-жүрүмди сыранай жакшы эдип аларына чаптык эдип турган андый жаман калжу кылыктаң кижинин бойын да жайымдаарына бистинг орооныста бастыра жадын-жүрүмнин айалгазы болужып жат.

УЛУ-ЖААН БАШТАНКАЙЛА

Бистинг орооныста ырыска жагыс ла ак-чек иштегени ажыра једип алар арга бар. Јакшы иш — бастыразына јакшынак башталга. Кижини элдег ле озо иш түзедип ле тазыктырып јат. Озодо иш улуска кату шыра, түбек болгон. Кижн бойына иштеп турган эмес, өскө кижиге иштеп јат деп билетен. Түреп-шыралап јатканынан улам, јокту кижн арга јокто јалданып баратан. Кижн бойынын кўчин, бойынын билгин, билерин, узын ла јайымын ас-мас јалга садатан.

Бистинг орооныста, социализмнинг орооны болуп калган ороондо, иш туку качаннан берн мактулу ла кўндүлү керек боло берген. Јакшы иштеер дегени — ол кажы ла гражданиннинг бүдүретен учурлу ак-чек кереги. «Телекейде иш бийлеер» — деп, эскиде революционный кожондо айдылатан. Шак анайда Советский ороондо бастыра јадын-јүрүмди јайым, тузалу иш бийлеп јат. Ишти кижн сүүбей турган болзо, бастыра јүрүми ого кулда јүрген немедий билдирер деп, Максим Горь-

кий бичиген. Ишти кижы күүнзеп бүдүрүп турган болзо, жадын-жүрүми де онын жакшы болор.

Бистин орооныста кажы ла кижы бойынын колыла, санаазыла, билгириле бүдүрүп турган ижи женүлү болорына күүнзеп жаг. Шак анайда ишти кижы бойынын күүниле жилбиркеп бүдүретен творческий жилбү табылган, оны Владимир Ильич Ленин «Улу баштанкай» деп адаган. «Улу баштанкай» деп, Ленин эн ле баштапкы субботникти адаган. Ол тужунда революция сырагай уур айалгада болгон, темир жолдын мастерскойларынын ишмекчилери уур иште кере-түжүне иштеп, арыган да болзо, Советский Республикага сүрекей керектү болуп турган паровозторды ремонттоорына иштин кийининде бир де жал жогынан бойларынын күүниле артып калгандар.

Ол тужунда бисте социалистический мөрөй—сырагай көп лө эн артык чыгдыйлу продукция беретендердин ижинин жагы бүдүми — баштап ла табылып, башталып турган. Озодо искусстводо конкурстар тужунда архитекторлор, художниктер, кожончылар, наукада ученылар бойларынын ортозында жажыт жогынан мөрөйлөжөтөн, олордын кажызы ла эн артык, эн жараш тура эдери, памятник тургузары, наукада жагы немелер

ачары, эн артык журук жураары учун, музыканттардын конкурстарында медаль алары, ады-чуу жарлу болоры учун тартыжатан.

Јангыс ла искусствоны, јартап айтса, творчествоны, анайда ок спортты сүүп, ого јилбиркеп турган кижилерден озо астам аларына јилбиркебезинен, јартап айтса, элден озо јенүге једип аларга, амадуузын бүдүрип аларга сананып, иштеген ижи учун јал аларын онын кийининде тургузар аргалу деп бодолотон. Је качан бистинг орооныста социализм тözölö берерде, ишмекчилер күнүг сайын бүдүрип турган ижин де шак ла анайда јилбиркеп, сүүп, творчески иштеер боло берген. Ижин бастыра јүрегинен бүдүрип, јакшы билип турган, јаан јенүлерге једип алган кижини: «Ол бойыннын керегининг чып ла чын узы!» деп тегин айдыжып турган эмес ине. Јартап айткажын, журукчы журукты канайда творчески журап јат, бойыннын ижин сүүп турган кижилерден, ол журукчы чылап ок, творчески бүдүрип јат. Андый кижиге иш иштеери — ол албатынын бастыра керектеринде туружары, иш ого јангыс та бүдүретен учурлу неме эмес, је акту бойыннын јүрегинен күүнзеп иштейтени де болуп јат.

МЫНАН БАШТАЛЫП ЈАТ

Је коммунистический јаңы јадын-јүрүм неден башталып јат? «Коммунизм башталып турганынын» эн ле баштапкы темдектери бистинг јадын-јүрүмистен эмди ле табылар ба?

Јазап ајыктап көрзөн: албаты коммунистический обществонун эжилериле, закондорыла алып тузаланып турган немелер бистинг јадын-јүрүмисте эмди де ас эмес. Коммунизм тужунда кажы ла кижии керексиген немелерди, социализм тужундагызы чылап, бойынын бүдүрген ижи аайынча алар эмес, кемге канча кирези керек, анча кире алар. Темдектезе, бистинг орооныста кандый ла кижии канча керегинче эмденер аргалу. Бисте кажы ла бала, ада-энелери канча да кире јал алза, школдо түнгей ле бир де төлү јогынан үренип јат. Ол база коммунистический эжилер аайынча тургузылган.

Је јаңы башталып турган коммунизмнинг төс темдеги бистинг албатынын ижи болуп јат.

Коммунизм кайда башталып жат дезе, иштин арбынын көдүрери керегинде тегин ле ишмекчи сананып, кичеенип баштаган жерде башталып жат деп, Ленин айткан.

Ишмекчи бойынын ижин кичееп, бойынын нөкөрлөринин ижи жеңүлү болорына амадап турган тужунда, керектин аайы чек башка болуп жат: продукциянын арбыны канча ла кирези бийик болуп жат! Ишмекчи жылбиркеп, билгир ле кичеemelдү иштеп жат. Ол өскө кижинин тузазына эмес, бойына, бастыра албатынын тузазына иштеп жат деп билип турат. Шак анайда ол канча кирези түргөн иштеерине кичеенип, алдында кандый бир кижин бүткүл неделенин туркунына эдип чыгарбагадый не-немелерди эмди бир ле күннин туркунына эдип чыгарып жат. Шак анайда ишмекчи иштин сыраңай бийик арбынына једип алган деп айдыжып жат.

Чындап та болзо, керек иштин арбынынан камаанду.

Ненин учун? Јаңы строй тужунда иштин арбыны обществонын эски стройы тужундагызынан бийик болгожын, јаңы строй жаңыс ла ол тужунда јенер аргалу деп, Маркс ла Ленин јартагандар...

Кижиликтин историясында качан да болзо, андый болуп туратан: иштин арбынын алдындагызынан бийик эдип көдүрип алар арга табылгажын, бир общественный строй

экинчизиле солынып, эски стройдың ордына жаңы строй боло беретен.

Капитализм база тургуза төзөлө берген эмес ине. Ол качан машина табылып келген тужунда женип, бек төзөлгөн. Машинный производство, фабрикалар ла заводтор иштин жаңы кебери боло берген.

Бир предприятининг ээзи жаңыс жерде чук жунадып алала, иштедип турган көп ишмекчилердин ижи башка-башка мастерской-лордо иштеп турган ас-мас улустын ижинен арбынду болгон. Шак анайда капиталистический предприятелерде иш чын ла узак ойдин туркунына сыраңай ла арбынду, тузалу болгон.

Je ишмекчилердин жайымдалган ижи көп туза берер аргалузы керегинде мынанг өрө айдылган. Кул болгонынан жайымдалган кижиле сүрекей күүнзеп, кичеенип иштеп жат. Бойынын керегин ол кичееп бүдүрүп жат. Не-немелерди ол канча ла кирези көп, канча ла кирези жакшы эдип чыгарарга албаданат.

Онын учун социализм иштинг арбынын капиталисттердин түжине де кирбес бийик кемине жетире көдүрер аргалу. Капиталисттер канайда да сүмеленип, мекеленип турза, жайым эмес айалгада иштеп турган ишмекчилердин ижининг арбынын социалистический обществонын ишмекчилерининг жайым ижиндий арбынду эдип качан да көдүрүп болбос.

Айдарда, капитализм эскире берген деп, марксистский наука чын айткан. Ол кижиктин обществозынын алдында ачылып турган јакшынак, творческий иштегедий аргалардан астыгып калган. Шак анайда капитализм кыйалта јогынан јоголор учурлу.

Бистин ороондо социалистический заводтордо ло фабрикаларда, колхозтордын ла совхозтордын јаландарында иштин арбыны революциядан озо промышленностьо ло јурт хозяйстводо болгон кеминен туку качаннан бери бийиктей берген.

Је коммунизмди тӱзӱп бӱдӱрӱп аларга, ороондо бастыра албатынын ижинин арбынын онон чик јок бийик эдип кӱдӱрер керек. Онызы јогынан социалистический общество коммунистический общество болуп кубулып ӱзӱп болбос. Ненин учун дезе, улус керексигени аайынча, бир де тутагы, кемјӱзи јогынан алып тузаланарына не ле немелер јетпес эди. Коммунизм тужунда ашта, эт те, машина да, кийим де, ойынчыктар да — бастыразы улус керексигенинче тузаланарына јеткил болор учурлу. Коммунистический ээжилерле башкарынып иштеп тура, јартап айтса, ишмекчи Тӱрӱлине кӱчи јеткенинче иштеп, онон канча керексигенинче аларын билеп тура, канча ла кирези кӱп продукциялар эдип чыгарар. Мында ишмекчиге керсӱ, сагышту, сырагай чӱмдӱ иштер бӱдӱргедий машиналар-автоматтар болужып

јат. Ол машиналар кижиниң ижин јенилтип, эскиде јүстер де тоолу улус бүдүрүп болбогодый кирелү продукциялар эдип чыгарат.

Бистин заводторыстын цехтеринде жыл сайын там ла көп машиналар, механизмдер, түрген иштейтен автоматтар иштегилейт. Иштин арбынын көдүрерине улам ла сайын жаңыдан жаңы машиналар-автоматтар болушсын деп, ишмекчилер бойлоры да кичеенип јат.

Бу текши јоннын ижи јаан једимдү болорына ууландырып турган коммунистический кичеemel болуп јат. Андый кичеemel эмди бистин заводторыста, фабрикаларыста, стройкаларыста ла колхозторыста там ла көптөн табылып туру. Братский гидростанцияны тудар тушта коркушту тын соок болгон. Ишмекчи-монтажниктерге мындый соок күнде иштебезеер де кем јок, иштебеген күндер учун јалды түнгей ле аларыгар деп айдышкан. Айдарда, олар каруун мынайда јандыргандар: «Канайып токунаалу отуратан? Бис акчага болуп иштеп турган эмес, иш түрген бүтсин деп турус». Онон ончозы шуурганду ла коркушту соок күнде ишке баргандар.

Алдында ишти јакшы билетен бир кезек ишмекчилер бойынын билгирин нөкөрлөринең јажырып туратанынан улам керектер көп учуралдарда тутап туратан. Оны «производственный јажыт» деп адагылайтан. Эскиде, качан байлар билгир, сүмелү деген улус-

ты бойына жуук тартып аларга турарда, иш-мекчиге иште бойынын билгирин, канайда түрген иштеерин өскө ишмекчилерге айтпай-тан болгон. Айдарда, кандый ла кижги биле-рин бойында ла жажытту тударга албада-натын.

Эмди десе кандый бир жакшы, жагы эп-сүме тапкан, оны иште тюзаланган кижги ол жагы эп-сүмени бойынын нөкөрлөрине бас-тыра күүнинен ак-чек куучындап берет. Жак-шы иштү ишмекчилер иште астыгып турган-дарды, Валентина Гаганова эткени чилеп, үредип жат. Же жиит те кижги текши керекке тюзалу кандый бир жагы эп-сүме, шүүлте тап-кан болзо, карган да мастер ол жиит ишмек-чиден үренеринен мойнобос, Улус шак ла анайда коллективтин эн артык дегенин — кажы ла кижиге, кажы ла кижиден эн ар-тык дегенин — коллективке деген жагжыккан жагы кылык-жанла, жакшы ээжилерле иш-теп жат.

Бойынын иштеер ойинде иштеген, эмди амьраарга чыккан карган улус көп пенсия алып, иштебесе де жаткадый аргалу болзо, же көп нургунында иш жогынан теп-тегин отурып болбой жадылар. Олор бойынын бил-гирин, бойынын ченемелин албатыга тюзалу болгодый керекке канайда-канайда берерге жат. Ненин учун десе, бисте иш жагжыккан ла күндүлү керек болуп жат.

Чек иштебесе турган улустын тоозы там

ла астаар. Иш табы-табынча кажы ла кижинин күүнзеп бүдүретен кереги боло берер.

Чындап та бодоп көрзөгөр дө: эбиреде бастыра улус јилбүлү керектер бүдүрип, туралар эдип, јерден байлыктар казып јат, кандый једимдерге једип алганы керегинде бой-бойларына айдыжып, бойынын күүниле, ак-чек санаалу улустын берген сүмезиле иштегилеп, јадын-јүрүм ырысту болорына амадап, јангы шүүлтелер сананып таап јат...

Коммунизм тужунда кандый бир јалку кижип артып калган бололо, иштебей, јиткезин тырманып, јалбагынан јаткан болзын. Ого ээчий-деечий бүткүл килограмман конфет экелзин деп, ол некеп (бойы кыймык та јок отурар) турар, школго барарга јалку, айылында бичик кычырар күүни јок, доскодо бичиирге ого кунукчыл, иштеерге күүни база јок... Күнүн ле сайын ол кере ле тужүне оозыла мачылдадып, телевизордын јанында отурып алала, та нени де чайнап, учураган ла курсакты бир де ылгаштырбазынан јип, бастыра ла немелерди куйунап ары көрүп, оног бир де ойгонбозынан уйуктап јат — шак ла анайда күндер бир де туза јогынан калас ла јерге, ырыс та, јилбү де јогынан өдүп калар... Айдарда, онын тегин ле јалку тындудан башказы незинде? Ол улуска јангыс ла кизирт эдип салала, јалбагынан јатаанда: улус оныла канайып најылажар, оныла канайып эрмектежер?

Жок, коммунизм — ол жалкулардын бийлегени эмес, ишти сүүген, омок-седен, иш жок отуруп болбос, сүүнчи жок жүрүп болбос улустын улу нажылыгы болуп жат.

Келер ойдө «жангы ла тенексеу улус жалкурар» деп, бир пионер бойынын письмозында чын бичип жат.

Озогызы чылап, жаантайын коркып, жалтанып жүретени, айылдаштарына бүтпейтени, нөкөрлөрүн мекелейтени жоголып калар. Ачаптанары, карамданары чек жок болор.

Коммунизмнин ырысту улустарынын билезинде кем кунукчылду, кату кылыкту болорго, бойын кереги жок, артыкту кижиде бодоорго сананатан? Айла, кандый бир кижинин учун ачаптанатан? Кандый бир ачкөстөнгөн кижиде бир муң эжер өдүктү айылына экелип сугуп алган болзын. Ого улус келип: «Бу сен не, торт ло бүткүл полктын өдүктөрүн чечип алган болбогойун?» деп кайкажар.

Сеге жангы өдүк керек болгожун эмесе сен жангы фасонду өдүк кийерге күүнзезен.., сеге канча ла кирези керек, анча кирези өдүктү төлүзи жогынан беретенде, айылда андый оңы жок көп өдүктү нинин учун артыктап белейтеген?

БАСТЫРАЗЫ ЛА БИР КЕЗЕГИ

Айдарда, коммунизм тужунда ырызы јок бир де кижі болбос по?

Јок, андый эмес. Келер ойдөги јадын-јүрүм керегинде амадап сананып тура, бастыра ла улус тең ырысту эмес болор деп, бис мынанг өрө айтканыс. Је шыралу, санааркап јүрер улустың тоозы чик јок астаар.

Нениң учун дезе, јадын-јүрүмниң айалгазы јакшы болор. Текши јадын-јүрүмде туружар аргалу болуп аларына, обществоның ончозыла түңгей члени болуп аларына кижиге оيينең өткүре чыгым да чыгарарга керек јок, көп ой дө өткүрерге керек јок болор.

Кажы ла кижі келер ойдө канча ла јилбүзи, күүни јеткенче иштеер аргалу. Бу тужунда ол курсак-тамагы јеткил, тон-өдүктү, јадын-јүрүми бастыра јанынан јеткил болор: коммунизм тужунда иш бийик өзүмдү, энг бийик арбынду болор, ол тужунда кандый ла

курсак-тамак, албаты тузаланар не-немелер бастыра албатыга једер.

Өткөн өйдө лө тургуза да өйдө көп учу-ралдарда кижиге бойынын жүрүмин јакшы төзөп аларына, айылынын ичин шыйдып аларына, билезин амтанду, јакшы курсак-тамак-ла азыраарга, күүнине јарагадый кийим, өдүк садып аларына канча кирези күчин, кичеем-лин саларга келижип јат. Коммунизм тужун-да дезе бу керектерди бастыразын общество кичееп бүдүрер. Ол тужунда кижиге бойына јарагадый кийим таап аларына, билези јатка-дый тура, бойына јарамыкту иш таап алары-на көп ийде-күч чыгымдаарга керек јок бо-лор. Ненин учун дезе, коммунизм тужунда улустын јадын-јүрүминде кандый да тутак-тар-једикпестер болбос. Кижинин бастыра эн артык ийде-күчи, онын амадулу санаазы, бастыра күүн-табы, бир поэт айтканы чылап, «торт ло кижинин жүрегин сыстадып турган оок-тобыр керектерден» јайым болор ло ком-мунистический јадын-јүрүмди бүдүрип турган текши керекти бүдүрерине ууландырылар.

Је кижини бастыра жүрегинен сүүп ле ого килеп, бойынын колыла кандый бир тузалу ла јилбүлү керектер бүдүрип билер кижини улус күндүлү көрүп, сүүр ле ого до килеер. Улус јакшы кылык-јанду кижини, өскө улус-ты сүүп, олорго күүнзек болуп турган кижини сүүп ле оныла најылажар, оны јакшы көрөр.

Калаш, сүт, эт, кийим кажы ла кижиге

канча ла кире керек, ол оны анча ла кире алар аргалу.

Кижини улус сүүп, ого күүнзек болорын, онын ады-чуу жарлу болорын бастыра улуска тен-тай эдип үлештирип болбозын: ого кижиге акты бойынын јакшы кылык-јангыла једип алар учурлу.

Коммунистический общественнын кижиге анда бойынын јерин кыйалтазы јогынап баалап билер. Ол ырыска ак-чегинен једерге амадаар. Кунукчыл ла јабыс санаалу улус коммунизмди, де бойынын ла санаазына келиштире көрүп, улус тойу болгон согында, олардын иштеер күүни јок болор деп айдыжып јат. Је коммунизм тужунда улус кандый творческий күүн-тапту болотоны керегинде јалку кижининг ондоор до аргазы јок. Коммунизм тужунда улус творчески кичеемелдү иштеер де, бойынын бүдүрген јаан ижин көрүп, сүүнер де. Кижининг јүрүминде сүүнчи де, коомой до учуралдар, ады-чуу элбек јарлу да, јарлу эмес те болотоны учураар.

Владимир Маяковский коммунизм керегинде јакшы да, чын да ондоп, бойынын пьесаларынын бирүзинде коммунизмнинг улусынын адынап мынајда айткан:

«Коммунанын коллективине кичинек те јуук кылык-јанду улусты — сүүнчилү иштеп, текши керекке бойын кысканчы јогынап беринерине белен болгон, јагы керектер шүүп табарына үзүги јок амадап турган, кижиге

не-немелерин берерине кысканбас, кижини күүндү болгонын жарадып турган улусты — бастыразын келер өйдөги жадын-жүрүм бойына кожуп алар».

Коммунистический эртенги күннин кижизи андый күүнзек, жакшы, кижиге киленкей, иштенкей, жакшынак амадулу болор деп, бистин улу поэдис шүүп турган.

Качан бистин пионерлерис келер өйдөги жадын-жүрүм кандый болотону керегинде сананып турганда, база шак анайда ок бодогылайт. Боря Животовский мынайда сүрекей чын айдып жат: «Коммунизм тужунда иштебей, жагыс ла беленге жадатан жалкулар жок болзын, бастыра улус чын ла жакшы улус болзын деп, мен күүнзеп жадым».

Жалкулар, иштебестер, эш-неме этпей басып жүрөтөндөр бойлорынын кылыгын түзөтпегежин, жазап сананбагажын, коммунизм төзөп турган улустын коомой болушчылары болуп өскүлөер. Ачаптар коммунизмге брааткан жолдо согушуп калар. Жагыс ла бойын сүүп тургандар ла коркунчактар баштапкы ла ууркүчтерле учурашканын, бойлорынын нөкөрлөрүн таштап ийеле, кача бергилеер. Коммунизмге барар жолдо дезе ууркүчтер ас учураар эмес.

Же коммунистический строй жеткен де соңында, ол нени де этпей жаткан, бастыра жадын-жүрүми бир де тутагы жогынан жеткилтуткул болуп, онон ары неге де амадабай, не-

ни де этпей жүретен жалкулардын, ачаптардын, жалбагынан жадатандардын обществозы эмес болор. Жок, андый эмес, жалку күлүктөр! Слер бойыгардын бүгүңги жалкугарды бойыгардын оору бажыгардан келер өйдөги улустын кадык бажына жарбыбагар. Кижича качанда болзо, келер өйдөги жадын-жүрүмге амадаар, билип албаган билгирлерди билип аларга албаданар, жадын-жүрүмди там жылбүлү эдип аларга күнзеер, иште жалтанчы жогунан ичкери барар, наукада жаңы билгирлерди бедреп таап ачар, искусстводо жаан жылбүлү болор.

Бир үренчик бойының письмозында амадап бичигениндий, үренчиктер учун контрольный ишти бойы бичиир ручка сананып таап, оны эткежин, оноң кандый туза болор деп айдар... Андый ручка литература аайынча контрольный ишти бичип койзын... Же ол жакшы бичиктерде не керегинде бичилгенин сениң билер, оның геройларыла жууктажып, олардын санаа-шүүлтезин, кылык-жаңын лаптап көрөр, ол керегинде бойының санаа-шүүлтенди чыгара айдар күүнің жок по? Керек дезе бүгүн бир ле минуттың туркунына сыраңгай уур мундар тоолу математический задачалар бодоп ийер аргалу да сыраңгай чүмдү электронный машинаны кижича башкарып жатла ол кижинин санаазыла, амадузыла эдилген. Ол машина кижича жадын-жүрүмди ондоп, билип аларына чаптык эдерине тузала-

нылып турган эмес, кижинин творческий ижин јенилтерине, јадын-јүрүмнин бастыра јажыттарын үренип табарына тuzаланылат. Моко санаалу, коомой кылыкту, јалку кижинин колында сырангай ла кайкамчылу деген машина кандый да туза бербес...

ЖАКШЫНАК ӨЙ ЖЕДИП КЛЕЕТ

Аркадий Гайдар жууктап клееткен революция керегинде бойынын бичиктеринин бирүзинде мынайда айткан: «Жакшынак өй же-дип клеет».

Гайдар кату ла уур өй керегинде, коркы-бас, турумкай болорын некеп турган өй кере-гинде бичиген. Же ол албатынын жайымдала-рына амадап турган өй болгон. Женү жууктап клееткен.

Албатынын ырызы керегинде сананып турган кажы ла кижиге жакшынак, омок, баа-лу өй жууктап клееткен.

Гайдардын айтканы аайынча шүүгежин, коммунизм — ол база «жакшынак өй».

Коммунизм — ол бастыра албатынын творчествозы, ондо турушпаган кижы бойы-нын жүрүмин ырысту деп бодоп болбос. Ол уйкуга бастырып жаткан кижинин жүрүми эмес. Коммунизм — ол кижиге бийик көдүрү-ни берип турган, амадуга, жылбүлү ишке, бү-

дүмчилү најылыкка ла аланзу жок сүүрине, улуска бек иженчилү болорына кычырып турган ак-чек ырыс болуп јат. Текши керекте туржар, иштеер, амадаар, тургузып алган амадузы бүдерине једип алар, «иштеер, сананып табар, ченеп көрөр» —келер өйдөгн коммунистический јадын-јүрүмниң кижизиниң ке-бери андый.

Ол јүрүм сүрекеј јараш јүрүм болор, најым.

Улус там ла јараш, су-кадык, омок ло јакшы күүн-тапту боло берер. Иштеер күн, искуствоның күни, творчески бедрегениниң, поэт јангы бичиктер шүүп бичиириниң, наукада јангы једимдер аларының күни јакшынак байрамдарла алыш-колыш өдөр. Ол байрамдар, Слава Баранов Хабаровсктоң бойының письмозында бичигени чилеп, Су-кадыктын байрамы, Чечектердин байрамы, Кожонның байрамы, Баштапкы кар јааганының байрамы болор.

Је Јетинчи ноябрь ла Баштапкы май деген байрамдар — Бастыра кижилик ырысту болорына бурылган Улу Байрам ла Албатылардын најылыгының байрамы — үргүлјиге артып калары јолду.

Учы-учында коммунизм — чындык ла ак-чек ырыс керегинде кижиниң амадаган санаазы, кижиликтин темдектеп тургузып алган јакшынак күүн-табы бастыразы чып ла чын бүдүп турганы болуп јат.

Je ол ырыска једип аларга биске эмди де көп иштеер, ийде-күч салар, јана баспай тартыжар керек.

Керекке албаза, келетен өйлөр
Биске белен келбес, нөкөрлөр.
Јалынаг тут оны, комсомол!
Куйругынаг оны тарт, пионер! —

деп, Маяковский бичиген. Андый өйгө једип аларыс деп, бис эмди јап-јарт билерис.

Коммунизм—ол кижиликтин келер өйдөги јақшы јадын-јүрүмине бүтпей турган улуска абыстар ижендирип айдып берип турганындый, сакып јүретендердин кунукчылду райы эмес. Јок, ол теңеридеги јүрүм эмес. Ол — мында, јердин үстүндеги иштин, улус бойының колыла једип алатан ырысты берип турган улу-јаан иштин бийлегени болуп јат.

Улус ол ырыс керегинде чактардын туркунына амадап сананатан. Биске, Советский ороонның улузына, ол ырыска баштап ла барарга келишкен.

Ороон там ла түрген ичкерлеп өзөт. Јети жылдыктын кажы ла күни — ол бисти коммунизмге јууктадып турган алтам болуп јат.

Је сениг бойыңның акту күнинг чи, најым? Ороонныңнаг астыкпа. Сениг күнинг — ол улу планның база кичинек бөлүги ине. Сен Советский ороонның үренчиктерининг списогына кирип қалған. Албатының ижи-јолында сениг канайда туружатаның, келер де өйдө-

ги сендий ле миллиондор тоолу балдардын туружатаны чылап ок, темдектелип, планга кийдирилген. Ороон ологорго до, сеге де иже-нип јат. Кажы ла урокты үренбеген болзон, кажы ла күнди калас өткүрип койгон болзон — онызы текши планды тутатканын болор. Айдарда, астыкпа, ичкери барар јолды тутатпа!..

Эң артык деген пионерский отрядтар јетијылдыктын спутниктери деп ададары учун бүгүн тегин јерге тартыжып турган эмес ине. Олор коммунизмге барар јолдо баштапкы ла тепкишти пионерский ступеньдер ажыра өдүп турулар.

Уренчиктер јаландарда иштеп, колхозчыларла кожо аш өскүрип јат. Је ол иш ологорго јакшы үренерине чаптык этпей јат.

Тура эдеечи устар изү де, соок то күндерде јаан туралар тудуп иштегилейт. Горняктар јердин алдында терен шахталарда чылазыны јок иштегилеп, таш көмүр ле руда каскылайт. Комсомолдор јаңы јерлерди там ла элбеде сүрүп, анда аш салгылайт.

Бис коммунизмге бастыра јанынан ичкери барып јадыс!

Јиит ишмекчилер келер өйдин јакшынак улuzu болорго, коммунистический иштин бригадаларында иштеп, үренгилеп јат.

Мундар, мундар тоолу јииттер ле кыстар јаңы јерлер сүрүп, аш саларына, Сибирьде јаңы заводтор тударына баргылап јат. Бүгүңги

күнде бистин текши јоннын кереги кижинин акту бойынын «меге ле керек» деп тартыжатанынан ыраак та јаан учурлу болот деп, олор билип јат. Бу керекти Ада-Төрөл учун Улу јуунун ат-нерелү геройлоры база анайда ок ондогондор. Бу керекти Москванын үренчиги Зоя Космодемьянская база анайда ок ондогон. «Куш учар канатту болуп бүткени чилеп, кижы ырыска бүткен» — деп, Короленконун айткан сөстөрүн ол бойынын дневнигинде бичип салган болгон... Эске алын, најым, ол керектер јанынан мен бистин куучыныс башталар тужунда айткам. Зоя Космодемьянская база ырыска, јүрүмге бүткен болгон. Ол ырысту келер өйгө, куш чылап, шугуп барарга амадаган. Је кату јуулу өй келген. Зоя бистин албатынын фашисттерле тартыжузына болужып, бойынын ырызына ла јүрүмине килебеген.

Је биске эмди де көп керектер бүдүрерге керек. Гайдардын мынайда бичигени сагыжына кирет пе:

«Ырыс дегенин кажы ла кижы бойынын билеринче ондогон. Је ак-чек јүрер, көп иштеер, Советский ороон деп адалып турган ырысту элбек јерди тын сүүр ле чеберлеер керек деп, бастыра улус билип, ондоп турган».

ГЕРБТЕГИ БУКВАЛАР

Ташкенттен Элла Кулешова мынайда бичип жат:

«Менде мындый сурак бар. Тургуза өйдө бистинг орооныс Советский Социалистический Республикалардын Союзы деп адалып жат. Же качан орооныста коммунизм бүдүп калган соңында, ол Советский Коммунистический Республикалардын Союзы деп адалар ба?»

Угуп турун ба, најым?.. Ташкентте жаткан үренчик кызычак бистинг орооныс келер өйдө канайда адалатаны керегинде бойынын сананган жакшынак санаазын шак анайда айдып жат. Ол ат кижини сүүндирип, чындап та бистинг орооныс ол тужунда канайда адалатаны керегинде санандырып жат. Айса болзо, келер өйдө бистинг орооныс чын ла анайда адалып, онын гербинде анайда бичилер.

Же албаты коммунизмнин баштапкы өйлөринде бистинг Төрөлисти ССКР деп адаарына күүнзегежин, бис бастырабыс канайда ССКР-

дын граждандары болотонус керегинде шүүп көрөликтер. Айса болзо, серптү, маскалу ла беш айрылу чолмонду гербтин үстүндө ол өйдө онон башка да буквалар бичилер? Айса болзо, бүгүнгү күндеги биске баалу буквалар: СССР — артып калар, жаңыс ла олоордын учуры башка болор, темдектезе, Содружество Свободных, Счастливых, Радостных (Жайым, Ырысту, Сүүнчилү улустын Биригүзи) деп айдылар? Эмезе: Сильные, Свободные, Счастливые, Разумные (Күчтүлөр, Жайым жаткандар, Ырыстулар, Керсүлөр) деп айдылардан маат жок...

Коммунизм тужунда государство табытабынча керек жок боло берер деп, Ленин бисти үреткен. Государство жүрүмдө общественонун бир бөлүгине жарагадый, онун жылбулерин бүдүргедий ээжилерди корулаарына керектү болуп жат. Капиталистический государство — ол ишкүчиле жаткан албатыны капиталисттер бийлеп турган жан, жадын-жүрүмдө капиталистический законды корулап турган жан болуп жат. Социалистический государство ишкүчиле жаткан албаты жанды колына бойы алып жат, кату ээжи тургузып жат, жайым ишти ле ишкүчиле жаткандардын жадын-жүрүмин корырга, бойынын башкарузын көстөп тургузып алат. Советский Союзты ла социализминин өскө дө ороондорун айлаңдыра капиталистический ороондор туруп жат. Империалисттер социализминин өзүмин токтодорго

җаңы јуу да баштаардан айабас. Је амыр-энчү сүүчи албатылар олордын андый каршулу күүн-табын токтодо тудуп јат. Ол албатылардын тартыжузынын эн алдында Советский Союз туруп јат. Је империалисттер мылтык-јепсел эдерине сүрекей көп акча чыгымдайт, Советский Союзка јажыт јогынан шпиондор ийип јат. Биске бойыстын Советский госуларствобысты тыңыдар ла сергелен корыыр керек.

Бастыра ороондор мынан ары атомный да, кандый да мылтык-јепселди эдип чыгарбазына, бастыра пушкаларды, танктарды ла мылтыктарды завод јаар ойто аткарарына, анда дезе олордон тракторлор, комбайндар, јаңы станоктор ло амыр-энчү ишке керектү инструменттер эдерине Н. С. Хрущев Советский башкарунын адынан јаңыс катап кычыру эткен эмес. Бу кычыруны угуп, ак-чек санаалу көп тоолу улус сүүнген. Је јер үстүнде мылтык-јепселди канча ла көбинче белетеп, јайым јаткан албатыларды коркыдарга да турган улус бар.

Келер өйдө, качан бастыра јер үстүнде ак-чек ээжилер тургузылган ла бастыра улус ырысту болгон соңында, коркып коруланарга, улустын јайымын корулаарга керек јок болор. Јебрен өйдөги аннын кылыгына түңей калју кылыктардын ордына ак-чек чындык келер.

Кижн сүрекей бийик, ак-чек санаалу бо-

лор, ол јакшынак јадын-јүрүмниң ээжилерин буспас. Ол јакшынак закондор табы-табынча кижиликтин темиккен бек кылык-јаңы боло берер, кижии кижиге — нөкөр дегени эн баштапкы ээжи болуп үргүлјиге турар.

Қачан улус ақ-чек санаалу кижини јакшы көрүп, ого күүнзек болуп турганын, өскө улус оног кандый тузалу керектер сақып турганын, ол керектер кыйалта јок керектү болгонын ол кижии јакшы билип турган болзо, ол кара албанла, өскө кижиниң јакарузыла эмес, акту бойынын күүниле, ақ-санаазыла иштеп јат.

Мун јылдардын туркунына туруп келген «јарабас» деп сөс ол тужунда «күүним јок» деп, акту күүнинен айдатан темиккен сөскө көчөр. «Бүдүрер учурлу» деп канча јылдардын туркунына кижиниң алдына кыйалта јогынан тургузылып келген некелтени эмди кижии акту күүниле бүдүре берер. Алдында кара ла албанла бүдүрип турган ээжилерди эмди ол сүүнип, оморкоп бүдүрер!

Келер өйдөги јүрүм керегинде бис экү мында эмеш јастыра да, нени-нени чике эмес те айткан болзобыс, јүрүм бис экүни түзедип ийер, најым. Керек гербте бичилген букваларда эмес ине.

«Коммуна каалга јанында» деп, Маяковский айткан. Бис экү бүгүн база шак ла ол керегинде айдадыс. Бис «сүүнчилү, түрген јорукту» коммунизмди уткыырга, оны бойыс-

тын тўрабыска кийдирерге каалгабысты кайра ачып жадыс.

Эмди бойыңның колыңды база катап ајыктап көрзөң, најым.

Сыраңай јакшы, сыраңай ырысту — коммунистический јүрүмди учына јетире бүдүреринде јакшы иштеерге ле бистин албатыга болужарга сен јүрүмде кандый иш иштейтегинди, школдо неге үренип алатаныңды, ишке канайда темигип алатаныңды јакшы јазап сананып көр!

БАЖАЛЫКТАР

Ак-чегинен једип алган ырыс	5
Бойыннын колынга	11
«Күүнзегени», «јарабас» ла «керек»	14
Оскө кижининг колыла	19
Төс учурлу шылтак	23
Улу бурулта	27
Куру колду эмес	32
Бис миллиардтан көп	36
Агару амадуга чике барары	44
Келер ойдоги јүрүм кандый болорын көрбөлик	51
Јолдо јаба једип, озолој берерис	55
Конфет керегинде	60
Конфеттен ала ракетата јетире	62
Бу бастыраы канайда болор?	65
Јакшы, ак-чек күүн-тапту болорыннг уставы	70
Эптү болоры, ырыс, кичеemel	75
Иштеер де керек, амыраар да керек!	82
Јалкуларды канайдар?	86
Эскиде темиккени аайынча	89
Улу-јаан баштанкайла	93
Мынан башталып јат	96
Бастыраы ла бир кезеги	104
Јакшынак ой једип клеет	110
Гербтеги буквалар	115

ДЛЯ ШКОЛЬНИКОВ МЛАДШЕГО И СРЕДНЕГО ВОЗРАСТА

Кассиль Лев Абрамович

Про жизнь совсем хорошую

На алтайском языке

Редактор *З. С. Суразакова*

Художественный редактор *А. М. Кузнецов*

Технический редактор *М. И. Телтиков*

Корректоры: *Н. Н. Параев* и *О. Е. Шабуркова*

Сдано в набор 9/IV 1962 г. Подписано в печать 5/IX 1962 г.
Формат 65×92¹/₁₆. Печ. л. 7,5, + вклейки 0,37. Уч.-изд. л. 4,5.
Тираж 1000 экз. Заказ № 1011. Цена 36 коп.

Горно-Алтайское книжное издательство. Типография № 15.
г. Горно-Алтайск, проспект Коммунистический, 29.

